

ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Ελευθερίου Βενιζέλου 236, 163 41 Ηλιούπολη
Τηλ: 210 - 9949837, Τηλεομοιοτυπία (Fax): 210 - 5238967
E - mail: esaea@otenet.gr

3^η Δεκέμβρη
Εθνική Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία

**«Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΠΟΘΕΤΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ
ΚΑΙ ΑΠΑΙΤΕΙ ΤΗ ΛΗΨΗ ΜΕΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ
ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΝ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ»**

ΑΘΗΝΑ 2008

Πρόλογος

Η 3^η Δεκέμβρη κάθε έτος έχει καθιερωθεί από τη Βουλή των Ελλήνων, σύμφωνα με το Ν.2430/1996 ως Εθνική Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία και αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός για το κίνημα των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους. Ο Νόμος αυτός αναγνώρισε την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) ως την τριτοβάθμια οργάνωση των ατόμων με αναπηρία και θεσμοθέτησε ουσιαστικά τη θέση της ως Κοινωνικού Εταίρου της ελληνικής Πολιτείας για θέματα που αφορούν στα άτομα με αναπηρία.

Με την ιδιότητα του Κοινωνικού Εταίρου, και όπως ακριβώς ορίζει ο Νόμος: *«Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία υποβάλλει κάθε έτος στον /στην Πρόεδρο της Βουλής, Έκθεση αναφερόμενη στην εν γένει αντιμετώπιση των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία»*. Η υποβολή αυτής της Έκθεσης δίνει κάθε χρόνο τη δυνατότητα να αναδεικνύουμε θέματα που είναι ζωτικής σημασίας για τα άτομα με αναπηρία και τα οποία συνδέονται με την άσκηση θεμελιωδών ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Είναι μία ευκαιρία για ανάληψη πρωτοβουλιών με στόχο την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και τη δραστηριοποίηση των κέντρων λήψης αποφάσεων, των ίδιων των ατόμων με αναπηρία και της ευρύτερης κοινωνίας.

Το θέμα της φετινής Έκθεσης για την 3^η Δεκέμβρη είναι το εξής: **«Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΠΟΘΕΤΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΙΤΕΙ ΤΗ ΛΗΨΗ ΜΕΤΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ»**. Η Έκθεση αυτή αποτελεί μια μελέτη πάνω στις στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στην αναπηρία. Κύριος σκοπός της είναι, μέσω της μελέτης των ερευνών κοινής γνώμης για την αναπηρία - και όχι μόνο - που έχουν πραγματοποιηθεί στη χώρα μας, η καταγραφή και ανάλυση των μεταβολών που συντελέστηκαν την τελευταία δεκαετία στον τρόπο με τον οποίο οι έλληνες πολίτες αντιμετωπίζουν τόσο την αναπηρία όσο και τα άτομα με αναπηρία.

Στο πρώτο κεφάλαιο της μελέτης, πέραν της παρουσίασης του σκοπού της και της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνησή της, παρουσιάζονται οι διαφορετικοί ορισμοί της αναπηρίας, δεδομένου ότι αυτοί επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιμετωπίζει, και η Πολιτεία διαχειρίζεται, την αναπηρία. Σε αυτό το κεφάλαιο επίσης παρουσιάζεται η σημασία της ‘ολιστικής προσέγγισης’ στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία και διασαφηνίζονται οι όροι ‘πρόσβαση’ και ‘προσβασιμότητα’. Τέλος παρουσιάζεται πολύ συνοπτικά το εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, προκειμένου να γίνει κατανοητό ότι το ζήτημα της αναπηρίας είναι πρωτίστως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το δεύτερο κεφάλαιο της μελέτης εστιάζει στις ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από το 1997 έως το 2008. Παρουσιάζεται μια στατιστική προσέγγιση του αριθμού των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα και διάφοροι παράμετροι που αφορούν στις συνθήκες διαβίωσής τους. Στη συνέχεια, πραγματοποιείται μια πολυπαραγοντική ανάλυση της σχέσης της κοινωνίας με τα άτομα με αναπηρία. Επίσης παρουσιάζονται τα κύρια προβλήματα των ατόμων με αναπηρία, απόψεις για το ρόλο της Πολιτείας, καθώς και τα συμπεράσματα αυτών των ερευνών. Βασικός σκοπός του δεύτερου κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει και να ερμηνεύσει - μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων αυτών των ερευνών - τυχόν αλλαγές στην στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στην αναπηρία κατά την τελευταία δεκαετία.

Το τρίτο κεφάλαιο της έρευνας αναλύει διεξοδικά το βαθμό πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες και υπηρεσίες. Στο τέταρτο κεφάλαιο της μελέτης διερευνάται η αντίληψη της κοινωνίας για την απασχόληση των ατόμων με αναπηρία, ενώ στο πέμπτο εξετάζονται τα οφέλη και οι λόγοι για άσκηση εκ μέρους των ατόμων με αναπηρία επιχειρηματικής δραστηριότητας. Το έκτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης αναφέρεται στην ειδική εκπαίδευση, ενώ το έβδομο στη συμβολή των ΜΜΕ στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης για την αναπηρία. Τέλος, στο όγδοο κεφάλαιο συνοψίζονται τα συμπεράσματα όσον αφορά στις στάσεις της ελληνικής κοινωνίας για την αναπηρία και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της τελευταίας έρευνα κοινής γνώμης που πραγματοποιήθηκε στη χώρα μας το έτος 2008.

Γιάννης Βαρδακαστάνης

Πρόεδρος Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	2
1. Ο σκοπός και η μεθοδολογία της μελέτης	6
1.1 Σκοπός.....	6
1.2 Μεθοδολογία.....	6
1.3 Η έννοια της ‘αναπηρίας’.....	8
1.4 Η ολιστική προσέγγιση.....	9
1.5 Η έννοια της ‘πρόσβασης’ και της ‘προσβασιμότητας’.....	10
1.6 Προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο	10
2. Στάσεις και διαθέσεις της κοινωνίας για την αναπηρία.....	12
2.1. Ποσοτική προσέγγιση	12
2.1.1 Σύντομη παρουσίαση των ερευνών κοινής γνώμης για την αναπηρία στη χώρα μας.....	12
2.1.2 Αντικείμενο των ερευνών	14
2.1.3 Στατιστική προσέγγιση των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας ...	14
2.1.4 Ηλικία και αναπηρία.....	16
2.1.5 Εκ γενετής και επίκτητη αναπηρία.....	16
2.1.6 Συνθήκες διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία και κοινωνική συναναστροφή	17
2.1.7 Αντίληψη για τον αριθμό των ατόμων με αναπηρία στη χώρα.....	17
2.1.8 Βαθμός και πηγές ενημέρωσης για την αναπηρία	18
2.1.9 Η νοητική παράσταση της κοινωνίας για την ‘αναπηρία’ και τα ‘άτομα με αναπηρία’	19
2.1.10 Βαθμός συναναστροφής του γενικού πληθυσμού με τα άτομα με αναπηρία	20
2.1.11 Στάσεις απέναντι στα άτομα με αναπηρία	21
2.1.12 Αξιολόγηση των υποδομών και των προσφερόμενων στα άτομα με αναπηρία υπηρεσιών και αγαθών από διάφορους φορείς.....	23
2.1.13 Εκτίμηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στη χώρα μας.....	24
2.1.14. Εκτίμηση για τη συμβολή της Πολιτείας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία	25
2.2 Ποιοτική προσέγγιση.....	26
2.2.1 Η στάση της κοινωνίας.....	26
2.2.2 Γνωστική.....	27
2.2.3 Συναισθηματική	27
2.2.4 Συμπεριφοριστική.....	28
3. Προσβασιμότητα	28
3.1 Η αντίληψη της κοινωνίας για την προσβασιμότητα	28
3.2 Υπηρεσίες υγείας και κοινωνικές υπηρεσίες	28
3.3 Δημόσια Διοίκηση, κοινωνικό περιβάλλον και μεταφορές.....	29
3.4 Κοινωνία της Πληροφορίας	31
3.5 Διαθεσιμότητα κοινωνικών υπηρεσιών και απασχόληση.....	32
4. Απασχόληση και άτομα με αναπηρία.....	32
4.1 Η θέση των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας.....	32
4.2 Τα οφέλη από την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία.....	34

4.3 Άτομα με αναπηρία και απασχόληση στην Ευρωπαϊκή Ένωση	35
4.4 Η άποψη της κοινωνίας για την εργασιακή απόδοση των ατόμων με αναπηρία	36
4.5 Αιτίες αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία από την απασχόληση ..	36
5. Επιχειρηματικότητα και άτομα με αναπηρία	37
5.1 Επιχειρηματική δραστηριότητα και αυτο - απασχόληση: λόγοι άσκησης και οφέλη	37
5.2 Ανασταλτικοί παράγοντες	37
5.3 Πρόθεση των ατόμων με αναπηρία για άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας	37
5.4 Ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία	38
6. Εκπαίδευση και άτομα με αναπηρία.....	39
6.1 Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	39
6.2 Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση	40
6.3 Ειδική Εκπαίδευση - Κατάρτιση	40
7. Τα Άτομα με Αναπηρία στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	41
7.1 Ο ρόλος των ΜΜΕ στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης για τα άτομα με αναπηρία.....	41
7.2 Άποψη των ατόμων με αναπηρία για τη προβολή τους από τα ΜΜΕ..	42
8. Συμπεράσματα	44
8.1 Ανάλυση συμπερασμάτων	44
8.2 Συγκέντρωση κύριων αποτελεσμάτων ποσοτικής Έρευνας 2008	47

1. Ο σκοπός και η μεθοδολογία της μελέτης

1.1 Σκοπός

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να καταγραφούν και να αναλυθούν οι μεταβολές που συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια αναφορικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της αναπηρίας από την ελληνική κοινωνία. Μια κοινωνία μέσα στην οποία τα άτομα με αναπηρία ζουν και δρουν και ως εκ τούτου επηρεάζονται από αυτήν και την επηρεάζουν. Οι παράγοντες που αφορούν στη διαδραστική σχέση μεταξύ ατόμων με αναπηρία και κοινωνίας έχουν αλλάξει τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά κατά την τελευταία δεκαετία στη χώρα μας. Ποιοι και πόσο ισχυροί είναι οι παράγοντες αυτοί; Πώς τα παραπάνω διαμορφώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου και πήραν τη σημερινή τους μορφή; Τα ανωτέρω ερωτήματα αποτελούν τις πτυχές της σχέσης Αναπηρία και Ελληνική Κοινωνία, την οποία η παρούσα μελέτη θα αναλύσει.

Είναι πλέον γνωστό ότι τα άτομα με αναπηρία αποτελούν μια μεγάλη ανομοιογενή πληθυσμιακή ομάδα, των οποίων οι ανάγκες διαφοροποιούνται λόγω του μεγάλου εύρους των κατηγοριών και του βαθμού αναπηρίας. Στα επόμενα κεφάλαια της παρούσας μελέτης διαπιστώνεται ότι ενώ η κοινωνία αντιμετωπίζει διαφορετικά τις επιμέρους κατηγορίες αναπηρίας, παρόλα αυτά παρατηρείται μια μεταστροφή προς μια πιο συνολική αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία από την κοινωνία.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα εξεταστούν οι στάσεις και οι διαθέσεις της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία τόσο συνολικά όσο και ανά κατηγορία αναπηρίας. Αυτό θα πραγματοποιηθεί στη βάση μιας γνωστικής, συναισθηματικής και συμπεριφοριστικής προσέγγισης. Επιπρόσθετα, θα αναλυθούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία, τα δημογραφικά στοιχεία σχετικά με αυτά, ενώ ταυτόχρονα θα διερευνηθούν οι απόψεις κοινωνικών ομάδων και φορέων που απαρτίζουν το κοινωνικό σύνολο.

1.2 Μεθοδολογία

Πηγές της παρούσας μελέτης αποτέλεσαν, μεταξύ άλλων, ποιοτικές και ποσοτικές έρευνες που διεξήχθησαν κατά την τελευταία δεκαετία, καθώς και πλήθος ακαδημαϊκών, κοινοτικών και άλλων συναφών ερευνών. Όσον αφορά στις ποσοτικές έρευνες που λήφθηκαν υπόψη, η παλαιότερη διεξήχθη το έτος 1997 και η πιο πρόσφατη το τρέχον έτος. Οι έρευνες αυτές αποτυπώνουν ποσοτικά τις αντιλήψεις της κοινωνίας για ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων που αφορούν στην αναπηρία. Η αποτύπωση των αντιλήψεων αυτών, ο βαθμός μεταστροφής τους στο πέρασμα του χρόνου και η σημασία τους για τα άτομα με αναπηρία πραγματοποιήθηκε μέσω μιας διαδικασίας συλλογής και επεξεργασίας όμοιων πληροφοριών. Η απομόνωση συγκεκριμένων πληροφοριών σε συγκεκριμένα ζητήματα, οι οποίες περιέχονταν σε όλες τις ποσοτικές έρευνες, έδωσε τη δυνατότητα του εντοπισμού και της εξέτασης των μεταβολών που έλαβαν χώρα τα τελευταία

χρόνια. Επιπλέον, τα συνολικά στοιχεία και συμπεράσματα των ερευνών αποτυπώθηκαν στην παρούσα μελέτη με σκοπό την όσο το δυνατόν πληρέστερη καταγραφή των κοινωνικών τάσεων για τα άτομα με αναπηρία από το έτος 1997 μέχρι σήμερα.

Για τη διεξαγωγή ποιοτικών συμπερασμάτων σχετικά με τις κοινωνικές τάσεις στο ζήτημα της αναπηρίας, λήφθηκαν υπόψη τόσο αποτελέσματα ποιοτικών ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στο παρελθόν όσο και σχετικά ευρήματα από άλλες μελέτες. Τα αποτελέσματα όλων των ερευνών αξιολογήθηκαν στη βάση μιας προσέγγισης που επέτρεπε την εξαγωγή περαιτέρω ποιοτικών χαρακτηριστικών της σχέσης: Άτομα με Αναπηρία και Κοινωνία. Αξίζει να επισημανθεί ότι η παρούσα μελέτη δεν προσεγγίζει τα υπό διερεύνηση ζητήματα διαχωρίζοντας την κοινωνία από τα άτομα με αναπηρία. Αντιθέτως, εξετάζει την κοινωνία ως σύνολο, στην οποία συμπεριλαμβάνονται και τα άτομα με αναπηρία. Ως εκ τούτου μέσω της μελέτης εξετάζονται οι απόψεις των ίδιων των ατόμων με αναπηρία για την κοινωνία, του ευρέως κοινού για τα άτομα με αναπηρία και του συνολικού πληθυσμού για την αναπηρία.

Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί ότι οι ποσοτικές έρευνες που χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη κατηγοριοποιούν τα είδη αναπηρίας ως εξής:

- κινητική αναπηρία,
- νοητική υστέρηση,
- τύφλωση/μεγάλο πρόβλημα όρασης,
- ψυχική νόσος,
- βαριά νευρολογική αναπηρία,
- κώφωση/πρόβλημα ακοής,
- νεφρική ανεπάρκεια,
- αυτισμός,
- σύνδρομο down,
- μεσογειακή αναιμία,
- πρόβλημα ομιλίας και επικοινωνίας,
- αιμορροφιλία

και ως ξεχωριστό σύνολο τα υπόλοιπα είδη αναπηρίας.

Ο λόγος για τον οποίο η κατηγοριοποίηση των αναπηριών γίνεται με αυτόν τον τρόπο, παρά του αναχρονιστικού χαρακτήρα των όρων, είναι για λόγους συμβατότητας με την αντίστοιχη κατηγοριοποίηση που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς επίσης και για να είναι συγκρίσιμα τα αποτελέσματα των ερευνών μεταξύ τους.

Αξίζει να επισημανθεί ότι, η επίσημη ορολογία που χρησιμοποιείται πλέον από το εθνικό και ευρωπαϊκό αναπηρικό κίνημα όσον αφορά στην κατηγοριοποίηση των αναπηριών διαφοροποιείται από αυτήν που έχει χρησιμοποιηθεί στις έρευνες. Η σύγχρονη ορολογία για την αναπηρία βασίζεται στο κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, στο οποίο θα αναφερθούμε

παρακάτω. Η κατηγοριοποίηση της αναπηρίας βάσει αυτού είναι η εξής: κινητική αναπηρία (παραπληγία, τετραπληγία κλπ), αισθητηριακή αναπηρία (τύφλωση, κώφωση κλπ), νοητική αναπηρία (νοητική υστέρηση, αυτισμός κλπ), ψυχική αναπηρία, χρόνια πάθηση (νεφρική ανεπάρκεια, μεσογειακή αναιμία κλπ), βαριές και πολλαπλές αναπηρίες.

Πέραν του ανομοιογενούς χαρακτήρα της πληθυσμιακής ομάδας των ατόμων με αναπηρία λόγω των διαφορετικών κατηγοριών, αλλά και των βαθμών αναπηρίας, υπάρχουν και μια σειρά άλλων παραμέτρων που διαφοροποιούν τα άτομα με αναπηρία μεταξύ τους, όπως είναι ο χρόνος απόκτησης της αναπηρίας, η ηλικία, η δυνατότητα ή μη χρήσης τεχνικών βοηθημάτων κ.α. Η διαφοροποίηση των ατόμων με αναπηρία σημαίνει ότι το κάθε άτομο με αναπηρία αντιμετωπίζει διαφορετικούς λειτουργικούς περιορισμούς, έχει διαφορετικές δυνατότητες και ανάγκες. Αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται την εφαρμογή μέτρων και πολιτικών από την Πολιτεία ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες της κάθε ξεχωριστής κατηγορίας αναπηρίας.

1.3 Η έννοια της ‘αναπηρίας’

Ο τρόπος με τον οποίο ορίζεται η αναπηρία είναι ιδιαίτερα σημαντικός διότι επηρεάζει την ατομική και κοινωνική στάση και δράση, καθώς επίσης και τις πολιτικές που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται από την εκάστοτε Πολιτεία.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (2002), αναπηρία είναι το αποτέλεσμα οργανικών ή περιβαλλοντολογικών αιτιών που δημιουργούν ένα σύνολο εμποδίων σε σημαντικές περιοχές της ζωής, όπως η αυτοεξυπηρέτηση, η απασχόληση, η εκπαίδευση, η ψυχαγωγία και η γενικότερη κοινωνική συμμετοχή.

Βάσει του παραδοσιακού / ιατρικού μοντέλου, η αναπηρία ορίζεται ως η σωματική, νοητική, αισθητηριακή ή ψυχολογική ‘απόκλιση’ από αυτό που θεωρείται ‘φυσιολογικό’. Η προσέγγιση αυτή τοποθετεί τα προβλήματα που συνοδεύουν την αναπηρία στο ίδιο το άτομο, αφού υποστηρίζει ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην καθημερινή τους ζωή είναι φυσικό επακόλουθο των δικών τους λειτουργικών περιορισμών, αγνοώντας παντελώς την αλληλεπίδραση του ατόμου με το περιβάλλον. Η διαχείριση του προβλήματος επικεντρώνεται αποκλειστικά και μόνο στην ιατρική αποκατάσταση. Στην περίπτωση που η αποκατάσταση δεν είναι εφικτή η κοινωνική απομόνωση των ατόμων με αναπηρία θεωρείται αναπόφευκτη και η φιλανθρωπία μοναδική λύση. Το μοντέλο αυτό κυριάρχησε στο σχεδιασμό πολιτικής για την αναπηρία για πολλά χρόνια, παρέχοντας τη θεωρητική τεκμηρίωση για την εφαρμογή πολιτικών (π.χ. ιδρυματοποίηση) που είχαν ως αποτέλεσμα την αποκοπή των ατόμων με αναπηρία τις κοινωνικές δραστηριότητες, οδηγώντας τα στον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση, καταστρατηγώντας ουσιαστικά τα ανθρώπινα και ατομικά δικαιώματά τους.

Βάσει του κοινωνικού μοντέλου, η αναπηρία αντιμετωπίζεται ως ένα πρόβλημα που δημιουργεί η ίδια η κοινωνία. Η προσέγγιση αυτή υποστηρίζει ότι τα προβλήματα που συνοδεύουν την αναπηρία είναι συνέπεια της αδυναμίας της κοινωνίας να λάβει υπόψη της τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, δίνοντας παράλληλα έμφαση στη «διαφορά», στις «εύλογες προσαρμογές», στον «καθολικό σχεδιασμό» («Design for All»), «στα δικαιώματα». Επιπρόσθετα, θεωρεί ότι η αναπηρία είναι μια «κοινωνική κατασκευή». Σε ιδεολογικό επίπεδο, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις και σε επίπεδο πρακτικής, ο σχεδιασμός του περιβάλλοντος που βασίζεται στο πρότυπο του αρτιμελούς ατόμου, αποτελούν τα βασικά αίτια για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην καθημερινή τους ζωή. Η διαχείριση του προβλήματος απαιτεί κοινωνική δράση και είναι ευθύνη της Πολιτείας να πραγματοποιήσει όλες εκείνες τις μετατροπές του περιβάλλοντος που απαιτούνται για τη διασφάλιση της πλήρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Το κοινωνικό μοντέλο θεωρεί ότι η κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία αποτελεί αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμά τους. Για αυτόν τον λόγο προτείνει ως λύση τη θέσπιση νομοθεσίας καταπολέμησης των διακρίσεων και προώθησης των ανθρώπινων και ατομικών δικαιωμάτων τους. Το κατά πόσο η προσέγγιση αυτή εφαρμόζεται στη χώρα μας αποτελεί αντικείμενο μελέτης.

Σήμερα αποδεικνύεται ότι οι πολιτικές που πρέπει να αναπτύξουν τα κράτη είναι δυνατόν, ή και επιβάλλεται θα λέγαμε, να βασίζονται και στα δύο παραπάνω μοντέλα, τα οποία μπορούν να αλληλοσυμπληρώνονται και όχι να αλληλοσυγκρούονται. Πρόκειται δηλαδή για ένα πολυδιάστατο μοντέλο προσέγγισης της αναπηρίας. Τα άτομα με αναπηρία, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, αποτελούν μία ανομοιογενή ομάδα, οι ανάγκες των οποίων διαφοροποιούνται ανάλογα με την κατηγορία και τη βαρύτητα της αναπηρίας και όχι μόνο. Τα άτομα με αναπηρία ανάλογα με την κατηγορία και τη βαρύτητα της αναπηρίας τους αντιμετωπίζουν και διαφορετικούς φραγμούς/εμπόδια. Ως εκ τούτου ορισμένες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, όπως άτομα με βαριές και πολλαπλές αναπηρίες, έχουν την ανάγκη προνοιακής κοινωνικής πολιτικής, ενώ κάποιες άλλες κατηγορίες έχουν τη δυνατότητα, αλλά και την ανάγκη, ένταξης στο ισχύον κοινωνικό σύστημα.

1.4 Η ολιστική προσέγγιση

Είναι πλέον κοινός τόπος ότι τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία λειτουργούν σωρευτικά και μάλιστα με τρόπο που τροφοδοτούν την αναπαραγωγή τους. Η ύπαρξη εμποδίων σε έναν τομέα της κοινωνικής ζωής λειτουργεί ανασταλτικά για τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε άλλους τομείς. Ως εκ τούτου η λήψη αποσπασματικών μέτρων για τη βελτίωση μιας ή ορισμένων πτυχών των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία, έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Για το ευρωπαϊκό και εθνικό αναπηρικό κίνημα η κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της βελτίωσης των συνθηκών

πρόσβασης σε όλους τους τομείς της ζωής τους, δηλαδή μέσω της υιοθέτησης της ολιστικής προσέγγισης.

1.5 Η έννοια της ‘πρόσβασης’ και της ‘προσβασιμότητας’

Με τον όρο ‘πρόσβαση’ αναφερόμαστε γενικά στο δικαίωμα συμμετοχής όλων των πολιτών - συμπεριλαμβανομένης της αυτόνομης και ισότιμης συμμετοχής και των ατόμων με αναπηρία - σε όλους τους τομείς των κοινωνικών δραστηριοτήτων είτε αυτοί σχετίζονται με υλικά αγαθά (πχ. κτίρια, εξοπλισμοί, εγκαταστάσεις κ.λπ), είτε με υπηρεσίες, διαδικασίες και εν γένει άυλα αγαθά (π.χ. η παραγωγική διαδικασία στο σύνολό της, η εκπαίδευση, οι πολιτιστικές δραστηριότητες, ο αθλητισμός κ.λπ). Η πρόσβαση δηλαδή σχετίζεται άμεσα με το δικαίωμα συμμετοχής στο κοινωνικό γίνεσθαι.

Είναι γνωστό όμως ότι δεν έχει ακόμη διασφαλιστεί η ανεμπόδιση και ισότιμη πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις κοινωνικές δραστηριότητες. Ο υφιστάμενος σχεδιασμός του περιβάλλοντος και των υπηρεσιών καλύπτει τις ανάγκες του μέσου χρήστη. Για πολλά χρόνια η κοινωνία αντιμετώπιζε την περιορισμένη δυνατότητα πρόσβασης ως φυσικό επακόλουθο της αναπηρίας (ιατρική προσέγγιση της αναπηρίας) και όχι ως ένα γεγονός που η ίδια δημιούργησε, εφαρμόζοντας μοντέλα σχεδιασμού που προκαλούν αποκλεισμούς, και κατά συνέπεια πρέπει αυτή να τα αντιμετωπίσει για να διασφαλίσει ίσα δικαιώματα σε όλους τους πολίτες της (κοινωνική / δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας). Οι σύγχρονες προσεγγίσεις για την αναπηρία προωθούν το σχεδιασμό του περιβάλλοντος, των υπηρεσιών και των αγαθών με τέτοιο τρόπο ώστε να αίρονται όλα τα εμπόδια που υπάρχουν και να εξυπηρετείται ισότιμα και χωρίς ειδικές προσαρμογές όλος ο πληθυσμός, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με αναπηρία.

‘Προσβασιμότητα’ είναι το ποιοτικό χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος, της υπηρεσίας ή του αγαθού που επιτρέπει την αυτόνομη και ισότιμη πρόσβαση του κάθε χρήστη σε αυτό ανεξάρτητα από την ηλικία του, την ύπαρξη αναπηρίας, τα φυσικά και λοιπά χαρακτηριστικά που διαθέτει (ύψος, δύναμη, καλή όραση και ακοή, νοητική κατάσταση κ.λπ.).

1.6 Προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο

Τα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία προστατεύονται μέσω του διεθνούς, ευρωπαϊκού και εθνικού θεσμικού πλαισίου. Επίσης πολλές φορές ειδική μνεία στα ανθρώπινα και ατομικά δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία γίνεται σε κείμενα διεθνή και ευρωπαϊκά που δεν έχουν όμως νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα. Ορισμένα από τα σημαντικότερα αυτά κείμενα σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, είτε αυτά είναι νομικά δεσμευτικά είτε όχι, είναι τα εξής:

- Οι Πρότυποι Κανόνες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών των Ατόμων με Αναπηρία (Ηνωμένα Έθνη 1993), οι οποίοι υιοθετήθηκαν από το Ελληνικό Κοινοβούλιο με τον Νόμο 2430/1996.

- Η Διεθνής Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (Ηνωμένα Έθνη 2007), μέσω της οποίας για πρώτη φορά διασφαλίζεται το σύνολο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.
- Η Συνθήκη Ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία δίνει τη δυνατότητα στην Κοινότητα να προτείνει νομοθεσία με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας. Ως εκ τούτου ψηφίστηκε η Οδηγία 2000/78 Εκ του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000 «για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία», ανεξαρτήτως θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού, η οποία ενσωματώθηκε στην εθνική μας νομοθεσία μέσω του Νόμου 3304/2005 «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» (ΦΕΚ 16 Α'/27.01.2005).
- Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος απαγορεύει, μεταξύ άλλων, και τη διάκριση λόγω αναπηρίας. Σε αυτόν συμπεριλαμβάνεται και η διασφάλιση του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στην απόλαυση μέτρων που δύνανται να τους εξασφαλίσουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινωνικό βίο.
- Ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων, ο οποίος αναγνωρίζει το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην επαγγελματική και κοινωνική ένταξη και ως εκ τούτου προτείνει συγκεκριμένα μέτρα που αφορούν στην επαγγελματική εκπαίδευση, στην εργονομική διευθέτηση του εργασιακού χώρου, στη δυνατότητα πρόσβασης και μετακίνησης, στα μεταφορικά μέσα κλπ.
- Ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, στο οποίο αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υποχρεωμένα να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου τα άτομα με αναπηρία να μπορούν να ασκούν πλήρως τον δικαίωμά τους στην αυτονομία, στην κοινωνική αποκατάσταση και στη συμμετοχή στη κοινωνική ζωή.

Σε εθνικό επίπεδο, μέσω του Νόμου 2643/1998 «Μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών και άλλες διατάξεις» (Φ.Ε.Κ. 220 Α'/28.09.1998) και του Νόμου 3304/2005, προωθείται, όχι όμως με αποτελεσματικό τρόπο, η επαγγελματική ένταξη των ατόμων με αναπηρία και η ίση μεταχείρισή τους στον τομέα της απασχόλησης και στην εργασία αντίστοιχα. Τέλος, σύμφωνα με την παράγραφο 6 του άρθρου 21: «Τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας».

2. Στάσεις και διαθέσεις της κοινωνίας για την αναπηρία

2.1. Ποσοτική προσέγγιση

2.1.1 Σύντομη παρουσίαση των ερευνών κοινής γνώμης για την αναπηρία στη χώρα μας

Οι έρευνες που λαμβάνονται υπόψη στην παρούσα μελέτη είναι τρεις ποσοτικές και μια ποιοτική έρευνα. Η ποιοτική πραγματοποιήθηκε το 1997¹ και οι ποσοτικές τα έτη 1997², 2003³ και 2008⁴.

Ξεκινώντας από την πιο πρόσφατη, αντικείμενο της ποσοτικής έρευνας του 2008 ήταν:

- Η αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης αναφορικά με τα άτομα με αναπηρία στη χώρα μας.
- Η στατιστική προσέγγιση του συνολικού αριθμού των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας συνολικά, καθώς και ανά κατηγορία αναπηρίας.
- Η διερεύνηση των κυρίαρχων αντιλήψεων και στάσεων του συνολικού πληθυσμού απέναντι στα ζητήματα αναπηρίας.
- Η καταγραφή των αντιλήψεων των ελλήνων απέναντι στο ζήτημα της αυτόνομης διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία.
- Η αποτύπωση των προβλημάτων και των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην καθημερινότητά τους.
- Η αξιολόγηση του βαθμού πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής.
- Η αξιολόγηση των μέτρων που έχουν εφαρμοστεί με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία.
- Ο συσχετισμός όλων των παραπάνω με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων.

Η έρευνα κοινής γνώμης διεξήχθη με τη μέθοδο των τηλεφωνικών συνεντεύξεων και τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο περιλάμβανε ερωτήσεις κλειστού τύπου καθώς και δημογραφικού χαρακτήρα. Οι τηλεφωνικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσω ενός ηλεκτρονικού συστήματος που έχει τη δυνατότητα να εκτελεί τηλεφωνικές κλήσεις με τυχαίο τρόπο και το οποίο επίσης δίνει τη δυνατότητα στον

---

¹ Ποιοτική Έρευνα Κοινής Γνώμης για τις Στάσεις και Διαθέσεις της Κοινωνίας απέναντι στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες», Ε.Σ.Α.μεΑ, Αθήνα 1997.

² Ποσοτική Έρευνα Κοινής Γνώμης για τις Στάσεις και Διαθέσεις της Κοινωνίας απέναντι στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, ΕΣΑμεΑ., Αθήνα 1997,

³ Εθνική Έρευνα για την Αναπηρία, Ε.Σ.Α.μεΑ., Αθήνα 2003,

⁴ Έρευνας Κοινής Γνώμης. Η εν λόγω έρευνα εκπονήθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου του «Εκπαιδευτική Ενδυνάμωση των Ατόμων με Αναπηρία και των Στελεχών των Αναπηρικών Οργανώσεων», το οποίο εντάσσεται στο ΕΠΕΑΕΚ II (Μέτρο 2.5, Ενέργεια 2.5.1)

ερευνητή, παράλληλα με την πραγματοποίηση της συνέντευξης, να καταχωρεί τα δεδομένα ηλεκτρονικά στο σταθμό εργασίας του.

Σε ότι αφορά τον αριθμό των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας συνολικά και ανά κατηγορία αναπηρίας, δεδομένης της έλλειψης σχετικών στατιστικών στοιχείων, η στατιστική εκτίμηση βασίστηκε τις απαντήσεις των ερωτώμενων. Επειδή ήταν πιθανό αρκετοί ερωτώμενοι να απέκρυπταν το γεγονός ότι στο νοικοκυριό τους υπήρχε κάποιο άτομο με αναπηρία ή ότι οι ίδιοι ήταν άτομα με αναπηρία - λόγω του ότι ακόμη και σήμερα η αναπηρία θεωρείται ως ένα πρόβλημα που πρέπει να αποκρύπτεται από το κοινωνικό περίγυρο - έχοντας ως συνέπεια μια εσφαλμένη στατιστική εκτίμηση του αριθμού των ατόμων με αναπηρία, χρησιμοποιήθηκαν εργαλεία συλλογής που διασφάλισαν την ποιότητα των αποτελεσμάτων. Το βασικό εργαλείο της έρευνας ήταν το ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου, το οποίο είχε τη μορφή δομημένης παρατήρησης σε κλίμακες διαβάθμισης.

Το πρώτο στάδιο για την κατασκευή του ερωτηματολογίου ήταν η μελέτη της βιβλιογραφίας σχετικά με την αναπηρία στην Ελλάδα. Η μελέτη της βιβλιογραφίας βοήθησε στη διαμόρφωση των θεματικών αξόνων στους οποίους στηρίχθηκε η ανάπτυξη των εργαλείων, καθώς και οι τεχνικές ανάλυσης που χρησιμοποιήθηκαν. Στη συνέχεια ομαδοποιήθηκαν τα θέματα ενδιαφέροντος σε επιμέρους κατηγορίες. Περιοχή κάλυψης της έρευνας αποτέλεσε το σύνολο της επικράτειας. Το μέγεθος του δείγματος ήταν 2.600 νοικοκυριά, με ελάχιστο δείγμα ανά διοικητική περιφέρεια τους 200 ερωτώμενους προκειμένου να υπάρχει ικανοποιητική αντιπροσώπευση από όλες τις πληθυσμιακές και δημογραφικές ομάδες του εξεταζόμενου πληθυσμού. Για τη δειγματοληψία ακολουθήθηκε η μέθοδος της πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας με χρήση quota και τυχαία επιλογή τηλεφώνων αναλογικά ως προς τον πληθυσμό της κάθε περιοχής, της αστικότητας, του φύλου και της ηλικίας. Ως δειγματοληπτικό πλαίσιο χρησιμοποιήθηκε η τελευταία απογραφή της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος (ΕΣΥΕ).

Αντίστοιχα διεξήχθησαν και οι ποσοτικές έρευνες του 1997 και του 2003. Το μέγεθος του δείγματος για την έρευνα του 2003 ήταν 3.004 νοικοκυριά. Οι γενικές κατευθύνσεις της έρευνας ήταν η αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης αναφορικά με τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα και η στατιστική εκτίμηση των διαφόρων κατηγοριών αναπηρίας στη χώρα μας. Επιπλέον, αντικείμενο της έρευνας ήταν η διερεύνηση των κυρίαρχων στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στα ζητήματα αναπηρίας και η αποτύπωση των κοινωνικών τάσεων στο επίπεδο των ατομικών/κοινωνικών δικαιωμάτων. Παρεμφερείς ήταν και οι σκοποί της ποσοτικής έρευνας του 1997, στην οποία συμμετείχαν 1.600 άτομα.

Αξίζει να επισημανθεί ότι τα αποτελέσματα των προαναφερθέντων ποσοτικών ερευνών, λόγω της διαφοράς τους τόσο ως προς το πλήθος του δείγματος όσο και ως τη μεθοδολογική τους προσέγγιση, δεν είναι απόλυτα συγκρίσιμα και ως εκ τούτου παρουσιάζουν αποκλίσεις. Η κάθε σύγκριση

αποτελεσμάτων ανάμεσα στις έρευνες είναι καθαρά ενδεικτική. Παρόλα αυτά γίνεται προσπάθεια ομαδοποίησης των κοινών πληροφοριών και επεξήγησή τους με κύριο σκοπό την εξαγωγή ποιοτικών συμπερασμάτων.

2.1.2 Αντικείμενο των ερευνών

Αντικείμενο της έρευνας κοινής γνώμης του έτους 2008 ήταν να διερευνηθούν σε βάθος και με δυνατότητες προβολής στο σύνολο του πληθυσμού μια σειρά κρίσιμων παραγόντων σχετικά με τις κυρίαρχες συμπεριφορές και αντιλήψεις που διαμορφώνουν τη στάση του συνολικού πληθυσμού απέναντι στα ζητήματα της αναπηρίας. Αντίστοιχα, αντικείμενο της έρευνας του 2003 ήταν η στατιστική προσέγγιση των κατηγοριών αναπηρίας στη χώρα μας και η διερεύνηση των δημογραφικών, κοινωνικών και ιδεολογικών αντιλήψεων γύρω από την αναπηρία. Σε παρόμοιο ερευνητικό πλαίσιο κινήθηκε και η ποσοτική έρευνα του 1997. Σκοπός αυτής της έρευνας ήταν η διερεύνηση των στάσεων του γενικού πληθυσμού απέναντι στα άτομα με αναπηρία. Διερευνήθηκε μέσω συζητήσεων πλαισίου με ομάδες εστίασης ενδιαφέροντος η γνώση της κοινωνίας για τα ζητήματα αναπηρίας, τα συναισθήματα και οι συμπεριφορές.

Στα επόμενα κεφάλαια της παρούσας μελέτης, μια σειρά από μελέτες και έρευνες ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας λαμβάνονται υπόψη με σκοπό την εκτενέστερη προσέγγιση συγκεκριμένων ζητημάτων όπως τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, η Απασχόληση και η Εκπαίδευση. Η βιβλιογραφία αυτή θα συνδυαστεί με τα ευρήματα των ποσοτικών ερευνών με σκοπό την όσο το δυνατόν πληρέστερη προσέγγιση της αναπηρίας σε διάφορους τομείς.

2.1.3 Στατιστική προσέγγιση των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας

Όλες οι έρευνες κοινής γνώμης που προσπάθησαν να προσεγγίσουν στατιστικά τον αριθμό των αναπήρων στην Ελλάδα βασίστηκαν σε κάποιο συγκεκριμένο δείγμα νοικοκυριών. Κατά συνέπεια τα όποια αποτελέσματα προκύπτουν, βασίζονται σε αυτήν την προϋπόθεση. Πρέπει να τονισθεί ότι στη χώρα μας δεν γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό των νοικοκυριών που διαθέτουν κάποιο μέλος με αναπηρία, πόσο μάλλον το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία επί του συνολικού πληθυσμού! Επιπρόσθετα, για τη στατιστική εκτίμηση που παρουσιάζεται στους ακόλουθους πίνακες πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το μεθοδολογικό εργαλείο της δειγματοληπτικής εμπειρικής έρευνας βασίζεται στη δήλωση ή στην απόκρυψη σχετικών στοιχείων από τον ερωτώμενο. Ως εκ τούτου, είναι αρκετά πιθανό, οι στατιστικές εκτιμήσεις να εμπεριέχουν κάποιο 'σφάλμα', το οποίο προκύπτει από αναληθείς ατομικές δηλώσεις.

Επισημαίνεται ότι όσον αφορά στο ευαίσθητο ζήτημα της αναπηρίας, ο βαθμός 'σφάλματος' ενδεχομένως να είναι ακόμα μεγαλύτερος από ότι σε έρευνες που έχουν άλλο αντικείμενο μελέτης. Υπάρχουν αναπηρίες που πιθανόν αποκρύπτονται για λόγους κοινωνικής προκατάληψης και άλλες που πιθανόν υπερτονίζονται για λόγους σκοπιμότητας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τόσο την 'εσφαλμένη' καταγραφή των ατόμων με αναπηρία στο

σύνολό τους, όσο και ανά κατηγορία αναπηρίας. Βάσει μελετών σχετικά με το ζήτημα, παρατηρείται μια υποεκτίμηση του αριθμού των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας, ο οποίος προέρχεται από συνειδητή ή ασυνειδητή απόκρυψη. Η παραπάνω διαπίστωση οφείλεται στο γεγονός ότι μέρος της ελληνικής κοινωνίας διακατέχεται από φοβικές αντιλήψεις για την αναπηρία, οι οποίες οδηγούν στην απόκρυψη του 'προβλήματος' από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και στη διαχείρισή του στο στενό οικογενειακό πλαίσιο.

Επιπροσθέτως, παρατηρείται χαμηλός βαθμός συνειδητοποίησης και αυτο-οργάνωσης των ίδιων των ενδιαφερομένων, οι οποίοι θα μπορούσαν να προωθήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ένα διαφορετικό μοντέλο κοινωνικής αντίληψης. Επακόλουθο του προηγούμενου είναι η σχετικά περιορισμένη δημόσια συζήτηση περί αναπηρίας στη χώρα μας. Ο δημόσιος διάλογος στη χώρα μας σχετικά με την αναπηρία είτε αυτός προέρχεται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είτε από πολιτικούς και από παράγοντες τους εκπαιδευτικού συστήματος, αντιμετωπίζει σε μεγάλο βαθμό την αναπηρία ως 'παρέκκλιση' και προσδίδει σε αυτήν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας).

Στη χώρα μας θα πρέπει να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο υπερτίμησης του πληθυσμού των ατόμων με αναπηρία. Είναι σχεδόν απίθανο να υπάρχει συστηματική υπερτίμηση των αναπηριών από μεγάλες ομάδες του πληθυσμού. Αυτό θα μπορούσε να συμβαίνει σε χώρες όπου το κράτος πρόνοιας είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο και συνεπώς κάποιος θα είχε ίδιον συμφέρον να δηλώσει ότι είναι ανάπηρος δίχως να είναι. Δεν μπορούμε όμως να αποκλείσουμε εντελώς και αυτό το ενδεχόμενο.

Το επίπεδο ενημέρωσης αυτών που συμμετέχουν στις έρευνες επηρεάζει σημαντικά τα αποτελέσματα των ερευνών. Υπάρχει δηλαδή περίπτωση λόγω άγνοιας ή εσφαλμένης ενημέρωσης διάφορες ασθένειες ή κατηγορίες αναπηρίας να συγχέονται μεταξύ τους από τους ερωτώμενους.

Οι παραπάνω επισημάνσεις καταδεικνύουν τη σημασία της δημογραφικής απογραφής των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας. Εάν γνωρίζαμε τον ακριβή αριθμό των ατόμων με αναπηρία που κατοικούν στη χώρα μας ανά κατηγορία αναπηρίας, τότε οι έρευνες θα αναβαθμίζονταν ποιοτικά και τα αποτελέσματά τους θα ήταν περισσότερο ακριβή και φερέγγυα. Επιπλέον, επειδή τα άτομα με αναπηρία αποτελούν μια μεγάλη αριθμητικά ομάδα του πληθυσμού της χώρας, η δημογραφική καταγραφή τους είναι επιτακτική ανάγκη για πλήθος κοινωνικών, πολιτικών και επιστημονικών λόγων. Επιτακτική συνεπώς είναι η ανάγκη διερεύνησης τόσο του συνολικού αριθμού των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας όσο και ανά κατηγορία αναπηρίας μέσω της επόμενης απογραφής του πληθυσμού από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται ως ποσοστό επί των δειγμάτων τα αποτελέσματα των τριών ποσοτικών ερευνών.

Συνολικός αριθμός ατόμων με αναπηρία			
Έτη	1997	2003	2008
ΑμεΑ στο νοικοκυριό	29,5% ⁵	22,7%	14,9%
Αριθμός ατόμων με αναπηρία ανά κατηγορία αναπηρίας			
Έτη	1997	2003	2008
Κινητική Αναπηρία	-	5,1	7,6
Νοητική Υστέρηση	4,7	1,2	1,8
Τύφλωση/Μεγάλο πρόβλημα όρασης	5,2	2	1,3
Ψυχική Νόσο	4,9	1,5	0,9
Βαριά Νευρολογική Αναπηρία	-	2,1	0,8
Κώφωση πρόβλημα Ακοής	4,2	1,3	0,6
Νεφρική Ανεπάρκεια	3,1	0,9	0,5
Αυτισμός	1	0,4	0,2
Σύνδρομο Down	0,9	0,2	0,1
Μεσογειακή Αναιμία	2,6	0,5	0,1
Αιμορροφιλία	0,2	0,4	0,1
Πρόβλημα ομιλίας και επικοινωνίας	-	0,9	0,6
Άλλες Αναπηρίες		11,8	0,4

2.1.4 Ηλικία και αναπηρία

Η ηλικία είναι ένας παράγοντας που σχετίζεται άμεσα με την αναπηρία. Αυτό συμβαίνει αφενός διότι σύμφωνα με τις σχετικές έρευνες το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία είναι ιδιαίτερα υψηλό στις μεγαλύτερες ηλικίες, αφετέρου διότι η ηλικία του ατόμου στην περίπτωση της επίκτητης αναπηρίας παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για τον καθορισμό των αναγκών και των δυνατοτήτων του. Σύμφωνα με τη πιο πρόσφατη έρευνα για την αναπηρία στην Ελλάδα, το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων με αναπηρία είναι μεταξύ 60 και 79 ετών (30,4%). Η μέση ηλικία των ατόμων με αναπηρία της χώρας είναι 49 έτη, δίχως σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία παρουσιάζει ποσοστό αναπηρίας 67% - 99%.

2.1.5 Εκ γενετής και επίκτητη αναπηρία

Αξιίζει να σημειωθεί ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία απέκτησε αναπηρία στην πορεία της ζωής του. Τα ποσοστά αυτών των

⁵ Αναφέρεται στο σύνολο του οικογενειακού περίγυρου

ατόμων με επίκτητη αναπηρία είναι πιο υψηλά στους συνταξιούχους και στα άτομα που εξασκούν χειρωνακτική εργασία. Δεν παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς το φύλο ή την αστικότητα. Υπάρχουν όμως διαφοροποιήσεις ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο. Επίσης, οι περισσότεροι από τα άτομα που απέκτησαν αναπηρία στην πορεία της ζωής τους ανήκουν σε νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα. Το εύρημα αυτό παρουσιάζει μια διαχρονικότητα, αφού όλες οι ποσοτικές έρευνες συμφωνούν με αυτό.

2.1.6 Συνθήκες διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία και κοινωνική συναναστροφή

- Η καθολική πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας ζουν με την οικογένειά τους.
- Το 52,6% των ατόμων με αναπηρία καλύπτουν τις βασικές τους ανάγκες από το οικογενειακό εισόδημα, ενώ το σύνολο σχεδόν των υπολοίπων έχουν δικό τους εισόδημα.
- Η πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους δεν έχουν δεχθεί ποτέ κάποια ψυχολογική ή συμβουλευτική υποστήριξη από ειδικούς επιστήμονες.
- Δυστυχώς, ποσοστό μικρότερο του 20% των ατόμων με αναπηρία συμμετέχουν σε κάποιο σύλλογο ή σωματείο.
- Η πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία επίσης δεν έχει κάποια ειδική εκπαίδευση και δεν ξέρει να χρησιμοποιεί ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω ευρήματα, συμπεραίνουμε ότι μπορούν να κάνουν πολλά τα ίδια τα άτομα με αναπηρία προκειμένου να διευρύνουν τις κοινωνικές τους δραστηριότητες και να αξιοποιήσουν το χρόνο τους.

Τα περισσότερα άτομα με αναπηρία δεν είναι εγγεγραμμένοι σε κάποιο κοινωνικό σύλλογο, ούτε καν σε κάποιο συλλογικό φορέα εκπροσώπησής τους, όπως είναι τα σωματεία/σύλλογοι των ατόμων με αναπηρία.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σχεδόν τα μισά από τα άτομα με αναπηρία ενώ διαθέτουν κάποιο δικό τους εισόδημα, εξακολουθούν να ζουν με την οικογένειά τους, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο τον οικογενειακό προϋπολογισμό. Το μεγαλύτερο σύνολο όμως των ατόμων με αναπηρία εξαρτώνται αποκλειστικά από τον οικογενειακό προϋπολογισμό.

Η έλλειψη εκπαίδευσης στα περισσότερα άτομα με αναπηρία προφανώς συνδέεται άμεσα και με την ελλιπή γνώση ως προς τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. Δυστυχώς παρόλο που πολλά από τα άτομα με αναπηρία περνούν πολλές ώρες στο σπίτι τους, δεν μπορούν να εκμεταλλευτούν, λόγω άγνοιας, αυτά που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες (γνώση, ενημέρωση / πληροφόρηση, ψυχαγωγία κλπ).

2.1.7 Αντίληψη για τον αριθμό των ατόμων με αναπηρία στη χώρα

Μια γενική παρατήρηση που προκύπτει από όλες τις έρευνες για την αναπηρία που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα στη χώρα μας είναι ότι η εγγύτητα της ελληνικής κοινωνίας στο πρόβλημα της αναπηρίας είναι

σημαντική. Πέραν των νοικοκυριών που διαθέτουν άτομα με αναπηρία, υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων που δηλώνει ότι έχει συναναστραφεί άτομα με αναπηρία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των ατόμων που έχουν συναναστραφεί άτομα με αναπηρία έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα, το ποσοστό αυτών των ανθρώπων άγγιζε το 60% το 2003, ενώ σήμερα ξεπερνά το 70%. Σημαντική είναι και η διαπίστωση ότι η πλειοψηφία όσων συναναστράφηκαν άτομα με αναπηρία άλλαξαν την άποψη που είχαν για τις δυνατότητές τους.

Αρκετά μεγάλο είναι το ποσοστό εκείνων που πιστεύουν ότι τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα είναι ‘πολλά’ και ‘πάρα πολλά’. Ποσοστό το οποίο επίσης φαίνεται να διευρύνεται με το πέρασμα του χρόνου. Δεδομένου ότι οι αυξήσεις των παραπάνω ποσοστών τα τελευταία χρόνια δεν οφείλονται σε κάποια ραγδαία αύξηση του αριθμού των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας, αυτές μπορούν να αποδοθούν στο γεγονός ότι αφενός η ελληνική κοινωνία ‘παρατηρεί’ όλο και περισσότερο το ζήτημα της αναπηρίας, αφετέρου τα ίδια τα άτομα με αναπηρία κάνουν περισσότερο αισθητή την παρουσία τους στην κοινωνική ζωή.

2.1.8 Βαθμός και πηγές ενημέρωσης για την αναπηρία

Το 1997 το 48% της κοινωνίας ήταν ‘λίγο’ και ‘καθόλου ενημερωμένο’ σχετικά με τα θέματα που αφορούν στα άτομα με αναπηρία. ‘Μέτρια ενημέρωση’ είχε το 38,1% του πληθυσμού, ενώ ‘πολύ’ και ‘αρκετά ενημερωμένοι’ ήταν το 14% των Ελλήνων. Ο βαθμός ενημέρωσης του γενικού πληθυσμού για το ζήτημα της αναπηρίας αυξάνεται σταδιακά τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Ο παρακάτω πίνακα παρουσιάζει τις πηγές ενημέρωσης του γενικού πληθυσμού για την αναπηρία σήμερα (έτος 2008) και το έτος 1997.

Πηγές ενημέρωσης		
	Έτη	
	1997	2008
Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	51,5	49,2
Προσωπική εμπειρία	8,6	48,5
Συγγενείς/φίλους	18,4	20,8
Ενημερωτικά Φυλλάδια	6,5	13,6
Σωματεία ΑμεΑ	-	4,4
Νοσοκομεία/Γιατρούς	6,4	4,4
Επίσημη Πολιτεία	-	2,7
Εκκλησία	1,6	2,7
Άλλο	1,6	3,4
ΔΓ/ΔΑ	2,5	0,5

Περιοπτη θέση στην ενημέρωση του ευρέως κοινού για τα ζητήματα αναπηρίας κατείχαν, και εξακολουθούν να κατέχουν, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Ο μισός πληθυσμός της χώρας ενημερώνεται για τα άτομα με αναπηρία από τα ΜΜΕ της χώρας. Να σημειωθεί ότι το ποσοστό που αποδίδεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην έρευνα του 1997 έχει

προέλθει από την πρόσθεση της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου κλπ. Η σημασία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ως προς την ενημέρωση του γενικού πληθυσμού για τα άτομα με αναπηρία είναι πολύ μεγάλη και γι' αυτόν το λόγο υπάρχει εκτενέστερη αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης. Δεδομένης της σημασίας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην ενημέρωση της κοινωνίας για τα άτομα με αναπηρία, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτής της ενημέρωσης είναι ιδιαίτερα σημαντικά για τη διαμόρφωση των αντιλήψεων περί αναπηρίας.

Σύμφωνα με την πρόσφατη ποσοτική έρευνα, μεγάλη μερίδα της κοινωνίας δήλωσε ως πηγή ενημέρωσης για τα άτομα με αναπηρία την 'προσωπική εμπειρία' και τους 'συγγενείς/φίλους'. Το εύρημα αυτό συνδέεται άμεσα με την αύξηση του βαθμού συναναστροφής της κοινωνίας με τα άτομα με αναπηρία που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια.

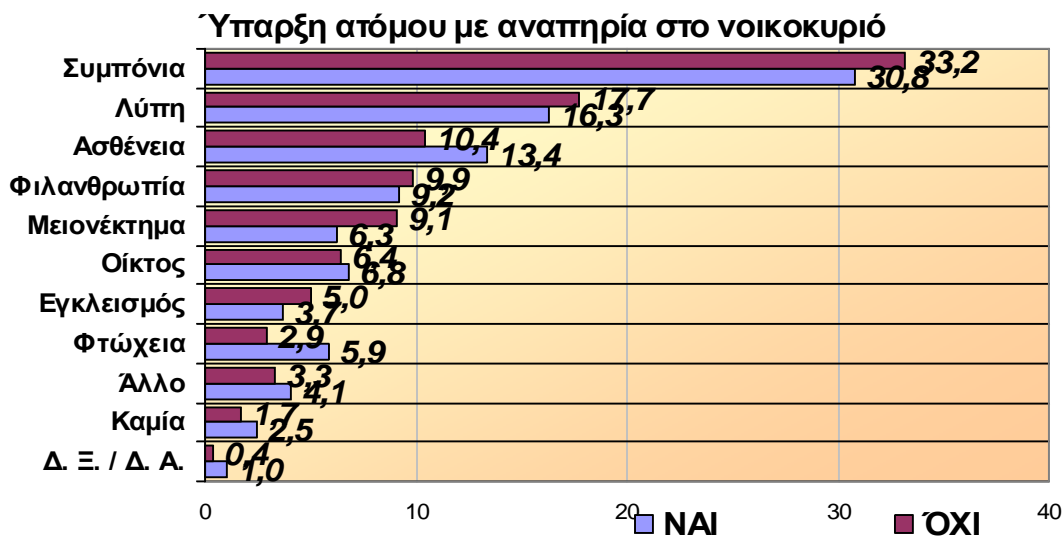
Επιπροσθέτως, αύξηση παρουσιάζει και ο αριθμός των ατόμων που δήλωσαν ότι ενημερώνονται για τα άτομα με αναπηρία μέσω ενημερωτικών φυλλαδίων.

Οι υπόλοιπες πηγές ενημέρωσης δεν παίζουν σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση του ευρέως κοινού. Συγκεκριμένα, ποσοστό μικρότερο από το 5% του πληθυσμού ενημερώνεται για τα άτομα με αναπηρία από τα σωματεία τους ή από τα νοσοκομεία της χώρας. Από την επίσημη Πολιτεία και την εκκλησία ενημερώνεται ένα ακόμα μικρότερο ποσοστό της κοινωνίας.

2.1.9 Η νοητική παράσταση της κοινωνίας για την 'αναπηρία' και τα 'άτομα με αναπηρία'

Το 1997 η πλειοψηφία της κοινωνίας ακούγοντας τη λέξη 'αναπηρία', συνειρμικά τη συνδύαζε με τα άτομα με κινητική αναπηρία. Μεγάλη μερίδα του δείγματος επίσης δήλωνε ότι ακούγοντας αυτή τη λέξη έρχονταν στο νου τους συναισθήματα, άρρωστοι άνθρωποι και άτομα με προβλήματα. Σήμερα, οι άνθρωποι ακούγοντας την λέξη 'άτομο με αναπηρία' καταλαμβάνονται κυρίως από συναισθήματα. Τα κύρια συναισθήματα είναι η 'συμπόνια' και η 'λύπη'. Παρατηρείται έτσι μια πιο έντονη κοινωνική ευαισθησία απέναντι στο ζήτημα της αναπηρίας. Δεν είναι τυχαίο ότι η 'φιλανθρωπία' είναι σχετικά υψηλή στις συνειρμικές έννοιες της λέξης 'άτομο με αναπηρία'. Παλιότερα, η αναπηρία συνδεόταν με το πρόβλημα - ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας - ενώ σήμερα συνδέεται με συναισθηματικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Παρόλα αυτά, το 10,8% του συνόλου του δείγματος απάντησε ότι η πρώτη λέξη που του έρχεται στο μυαλό μόλις ακούσει τη λέξη 'άτομο με αναπηρία' είναι η λέξη 'ασθένεια'.

Στην έρευνα του 2008 οι λοιπές συνειρμικές έννοιες στην λέξη 'αναπηρία' είναι οι εξής: 'μειονέκτημα', 'οίκτος', 'εγκλεισμός' και 'φτώχεια'. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει την απόδοση εννοιών στις λέξεις 'άτομο με αναπηρία' βάσει των απαντήσεων των ερωτώμενων που έχουν ή δεν έχουν άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό τους.

Παρατηρείται σε γενικές γραμμές ως προς την κατάταξη των προαναφερθεισών εννοιών, ότι οι απαντήσεις των ατόμων που έχουν στην οικογένειά τους κάποιο άτομο με αναπηρία ταυτίζονται με εκείνες αυτών που δεν έχουν.

2.1.10 Βαθμός συναναστροφής του γενικού πληθυσμού με τα άτομα με αναπηρία

Η καθολική πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην ποσοτική έρευνα του 2008 δήλωσε πως έχει συναναστραφεί με άτομα με αναπηρία. Το ποσοστό αυτό μάλιστα ανάμεσα στις νεαρές ηλικίες είναι ακόμα μεγαλύτερο. Η πλειοψηφία μάλιστα δήλωσε πως αφού συναναστράφηκε με κάποιο άτομο με αναπηρία άλλαξε την άποψη που είχε για τις ικανότητές τους. Στη παλαιότερη έρευνα του 2003 το ποσοστό εκείνων που δήλωσαν ότι είχαν συναναστραφεί με άτομα με αναπηρία ήταν αισθητά μικρότερο. Όπως θα αναφερθεί, σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία παρακάτω, το ποσοστό εκείνων που δηλώνουν ότι η συμπεριφορά της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία χαρακτηρίζεται από 'διάθεση προσέγγισης' είναι υψηλότερο σήμερα από ότι ήταν το έτος 1997.

Παρατηρούμε ότι η κοινωνία γίνεται ολοένα και πιο δεκτική απέναντι σε αυτήν την πληθυσμιακή ομάδα. Στην ποσοτική έρευνα του 2003 το 81,4% του δείγματος διαφώνησε με τη φράση 'δεν θα ήθελα να υπάρχει στην περιοχή μου ή στη γειτονιά μου κάποιο κέντρο ή ίδρυμα παιδιών με νοητική στέρση'. Το αντίστοιχο ποσοστό εκείνων που διαφώνησαν με τη παραπάνω φράση το έτος 2008 ανέρχεται στο 95%.

Οι συμμετέχοντες στις έρευνες ρωτήθηκαν επίσης κατά πόσο θα μπορούσαν να παντρευτούν κάποιο άτομο με αναπηρία. Παρόλο που το ποσοστό εκείνων που δεν γνωρίζει την απάντηση σε αυτή την ερώτηση είναι μεγάλο, εξίσου μεγάλο και διαρκώς αυξανόμενο είναι και το ποσοστό εκείνων που δεν είναι αρνητικοί απέναντι σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Αξίζει να επισημανθεί ότι στις νεαρές ηλικίες ο βαθμός δεκτικότητας για στενή συναναστροφή με άτομα με αναπηρία είναι υψηλότερος. Διεύρυνση μεταξύ του έτους 1997 και του έτους 2003 επίσης παρουσιάζει το ποσοστό του γενικού πληθυσμού που δήλωσε ότι θα μπορούσε να υιοθετήσει ένα παιδί με αναπηρία.

2.1.11 Στάσεις απέναντι στα άτομα με αναπηρία

Σε όλες τις ποσοτικές έρευνες που διενεργήθηκαν από την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία την τελευταία δεκαετία οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν για το 'τι κατά βάθος χαρακτηρίζει κυρίως τη συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι σε ένα άτομο με αναπηρία'. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται συνοπτικά τα αποτελέσματα των τριών ερευνών.

	Έτη		
	1997	2003	2008
Θαυμασμός	2,3	4,8	6,2
Περιπαικτική διάθεση	3,6	1,8	2,4
Αμηχανία	14,4	17,9	33,7
Αδιαφορία	12,2	13,4	15,6
Διάθεση προσέγγισης	4,6	7,5	7,1
Συμπάθεια	25,5	20,1	19,7
Οίκτος	28,9	30,9	12,3
ΔΓ/ΔΑ	8,5	3,7	1,5

Η συμπεριφορά της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία, όπως αυτή παρουσιάζεται διαχρονικά στο παραπάνω διάγραμμα, είναι πολύ σημαντική για δύο κυρίως λόγους: α) αποκαλύπτει τις διαθέσεις της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία σήμερα και β) καταδεικνύει τις αλλαγές στη συμπεριφορά, άρα ως ένα βαθμό και στις αντιλήψεις, την τελευταία δεκαετία.

Ολοένα και περισσότερα άτομα νιώθουν 'θαυμασμό' για τα άτομα με αναπηρία τα τελευταία χρόνια. Το γεγονός αυτό, μεταξύ άλλων, οφείλεται στη μεγαλύτερη συναναστροφή με τα άτομα με αναπηρία και στη διοργάνωση από τη χώρα μας των Παραολυμπιακών Αγώνων του 2004. Τα δύο αυτά συμπεράσματα συνεπικουρούνται και από τα αποτελέσματα των άλλων σχετικών ερευνών. Ο κόσμος, σταδιακά δίνει μεγαλύτερη έμφαση στις δυνατότητες των ατόμων με αναπηρία και νιώθει αυξανόμενο θαυμασμό.

Το ποσοστό των ατόμων που νιώθουν ‘οίκτο’ για τα άτομα με αναπηρία έχει μειωθεί αισθητά. Η όλο και μεγαλύτερη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους εκ μέρους των ίδιων των ατόμων με αναπηρία σε συνδυασμό με την πιο ευρεία παρουσία τους στην κοινωνική ζωή, περιόρισαν κατά πολύ τη μερίδα του πληθυσμού που νιώθει ‘οίκτο’ απέναντί τους. Η κοινωνία αρχίζει να αντιλαμβάνεται ότι τα άτομα με αναπηρία είναι άτομα με ικανότητες /δυνατότητες αλλά και συγκεκριμένες ανάγκες, οι οποίες για να ικανοποιηθούν πρέπει να ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα στο πλαίσιο προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους (κοινωνική μοντέλο της αναπηρίας/δικαιωματική προσέγγιση) και όχι λόγω ‘συμπόνιας’ ή ‘οίκτου’ (ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας/ φιλανθρωπία). Περιορίζεται επίσης το ήδη χαμηλό ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία με ‘περιπαικτική διάθεση’, γεγονός που οφείλεται αφενός στη στάση των ατόμων με αναπηρία τα τελευταία χρόνια και αφετέρου στην εν γένει ωρίμανση και εκπαίδευση της κοινωνίας.

Επιπροσθέτως, περιορίζεται ο αριθμός των ατόμων που συμπεριφέρονται στα άτομα με αναπηρία με ‘συμπάθεια’ και αυξάνεται ο αριθμός εκείνων που δήλωσαν ότι είναι αδιάφοροι απέναντί τους. Σε καμία περίπτωση το συγκεκριμένο εύρημα δεν πρέπει να εκληφθεί ως έκφραση αδιαφορίας εκ μέρους της κοινωνίας και ταυτόχρονης ‘μείωσης’ της συμπάθειάς της προς τα άτομα με αναπηρία. Μερίδα της κοινωνίας σταδιακά αντιλαμβάνεται την αναπηρία ως κομμάτι της ανθρώπινης ζωής, το οποίο υπάρχει όπως ακριβώς υπάρχουν και πλήθος άλλων παραμέτρων. Η εγγύτητα του κάθε ανθρώπου με αυτές τις παραμέτρους καθορίζει και σε μεγάλο βαθμό την αδιαφορία του ή το ενδιαφέρον του απέναντι σε αυτές. Ταυτόχρονα, συναισθήματα όπως είναι ο ‘οίκτος’ ή η ‘συμπόνια’ προς τα άτομα με αναπηρία παραμερίζονται και τη θέση τους παίρνουν πιο ενεργητικές και ουσιαστικές μορφές προσέγγισης της αναπηρίας. Έτσι παρατηρείται αύξηση του ποσοστού εκείνων που δήλωσαν ότι συμπεριφέρονται προς τα άτομα με αναπηρία με ‘διάθεση προσέγγισης’ και ‘θαυμασμού’.

Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη έρευνα, η μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού συμπεριφέρεται με αμηχανία απέναντι στα άτομα με αναπηρία. Εάν μάλιστα συγκρίνουμε ενδεικτικά αποτελέσματα των ερευνών, το ποσοστό των ατόμων που νιώθει αμηχανία απέναντι στα άτομα με αναπηρία αυξάνεται στο πέρασμα του χρόνου. Οι άνθρωποι συνήθως νιώθουν αμήχανα σε καταστάσεις που τους είναι άγνωστες και τις οποίες ως εκ τούτου χαρακτηρίζουν ως δύσκολες. Η άγνοια του γενικού πληθυσμού για το ζήτημα της αναπηρίας καταδεικνύεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στο παραπάνω εύρημα. Ο κόσμος νιώθει αμήχανα απέναντι σε ένα άτομο με αναπηρία διότι δεν γνωρίζει ούτε τις δυνατότητές του αλλά ούτε και τις ανάγκες του. Η αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού εναποθέτεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην ενημέρωση του ευρέως κοινού για την αναπηρία. Η ‘αμηχανία’ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το ενδιάμεσο συναισθημα μεταξύ του ‘οίκτου’ και της ‘διάθεσης προσέγγισης’. Δηλαδή, όσο περισσότερο ενημερωμένος είναι κάποιος για την αναπηρία, τόσο πιο απίθανο είναι να νιώθει ‘οίκτο’ για τα

άτομα με αναπηρία, ενώ ταυτόχρονα νιώθει μεγαλύτερη ευχέρεια στο να τα προσεγγίσει.

Βάσει των αποτελεσμάτων της παραπάνω έρευνας, η πλειοψηφία του πληθυσμού της χώρας εκτιμά ότι η κοινωνία αντιμετωπίζει τα άτομα με αναπηρία με 'συμπόνια' (30%) και ακολουθούν η 'προκατάληψη' και ο 'οίκτος'. Με 'απόρριψη' και 'φιλανθρωπία' θεωρεί ότι αντιμετωπίζονται τα άτομα με αναπηρία από την ελληνική κοινωνία το 10,4% και 9,5% του πληθυσμού. Το μικρότερο ποσοστό της κοινωνίας δήλωσε ότι τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζονται ισότιμα.

2.1.12 Αξιολόγηση των υποδομών και των προσφερόμενων στα άτομα με αναπηρία υπηρεσιών και αγαθών από διάφορους φορείς

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η αξιολόγηση των υποδομών και των προσφερόμενων στα άτομα με αναπηρία υπηρεσιών και αγαθών από δημόσιους, ιδιωτικούς και κοινωνικούς φορείς. Οι υπηρεσίες έχουν βαθμολογηθεί από τους συμμετέχοντες στις έρευνες με άριστα το 10 και τα αναγραφόμενα νούμερα αντικατοπτρίζουν το μέσο όρο των βαθμολογιών τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αξιολογήσεις αυτές είναι κοινές για τα άτομα με αναπηρία και για το γενικό πληθυσμό, γεγονός που καταδεικνύει ότι η έλλειψη προσβασιμότητας των δημόσιων υποδομών και υπηρεσιών προς τα άτομα με αναπηρία είναι αισθητό από όλους και ως εκ τούτου αποτελεί ένα μεγάλο πρόβλημα.

	Έτη	
	2003	2008
Δημόσια Διοίκηση κρατικές υπηρεσίες	3,57	4,31
Νοσοκομεία	4,4	5,04
Μέσα Μαζικής Μεταφοράς	3,92	3,86
Ταξί	3,75	3,78
Αεροδρόμια	6,22	5,24 ⁶
Σχολεία/Πανεπιστήμια	4,86	5,52
Υπηρεσίες του Δήμου	4,17	4,94
Εκκλησία	5,49	5,57
Υπηρεσίες της Πόλης	3,74	3,76
Πολιτισμός	4,67	4,91

Πλην των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς και των Αεροδρομίων, παρατηρείται αύξηση της θετικής αξιολόγησης των αγαθών που προσφέρουν οι κοινωνικοί φορείς που αναφέρονται στον ανωτέρω πίνακα. Το 2003 την υψηλότερη βαθμολογία κατείχαν τα Αεροδρόμια της χώρας, γεγονός που οφείλεται και στη δημιουργία του νέου Αεροδρομίου των Σπάτων. Η αντιστοιχη βαθμολογία για το έτος 2008 είναι χαμηλότερη. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ενσωμάτωση των Λιμανιών και του Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδος στο συγκεκριμένο δείκτη. Πτώση παρατηρείται και στη βαθμολογία

⁶ Το ποσοστό αναφέρεται σε αεροδρόμια, ΟΣΕ και λιμάνια

των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς. Η μικρή αυτή πτώση ενδεχομένως να οφείλεται στις αυξημένες προσδοκίες του κοινού από τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς, οι οποίες αυξάνονται στο πέρασμα του χρόνου.

Η υψηλότερη βαθμολογία το 2008 δόθηκε στις υπηρεσίες που προσφέρει η εκκλησία, ενώ σχετικά υψηλή ήταν η βαθμολογία του συγκεκριμένου φορέα και το 2003. Οι υπηρεσίες του δήμου παρουσιάζουν ανεπαίσθητη αύξηση. Η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται στις υπηρεσίες που προσφέρονται από τα νοσοκομεία της χώρας. Σε γενικές γραμμές αν και η βαθμολογία των περισσότερων από τους παραπάνω φορείς ως προς τις υπηρεσίες που προσφέρουν στα άτομα με αναπηρία βελτιώθηκε τα τελευταία 5 χρόνια, ωστόσο αυτή εξακολουθεί να παραμένει σχετικά χαμηλή. Δεδομένου ότι το άριστα είναι το 10, οι υπηρεσίες όλων των φορέων βαθμολογούνται με τη βάση ή ακόμα και κάτω από αυτή. Η χαμηλότερη βαθμολογία αποδόθηκε από τους πολίτες στις υπηρεσίες της πόλης, καταδεικνύοντας το πόσο 'εχθρικές' είναι οι ελληνικές πόλεις για τα άτομα με αναπηρία.

2.1.13 Εκτίμηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στη χώρα μας

Σύμφωνα με τις απόψεις των ερωτώμενων που έχουν κάποιο μέλος με αναπηρία στο νοικοκυριό τους, το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ένα άτομο με αναπηρία, αλλά και η οικογένειά του, σήμερα στη χώρα μας είναι η αδυναμία εύρεσης εργασίας. Πριν από 5 χρόνια το κυριότερο πρόβλημα ήταν ο κοινωνικός στιγματισμός και η αποστροφή της κοινωνίας απέναντί τους. Πρόβλημα το οποίο ενώ δεν εξαλείφθηκε, μιας και ακόμα μέχρι σήμερα το ποσοστό εκείνων που δήλωσαν το ίδιο ανέρχεται στο 20,9%, ωστόσο περιορίστηκε σημαντικά. Ταυτόχρονα όμως αναδείχθηκαν και άλλα προβλήματα. Συγκρίνοντας τις δύο έρευνες παρατηρείται ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία και οι οικογένειές τους, σύμφωνα πάντα με τους ίδιους, παραμένουν κατά βάση τα ίδια με παλαιότερα. Κάποια όμως πλέον θεωρούνται ως περισσότερο σημαντικά από κάποια άλλα και το αντίστροφο.

Συγκεκριμένα, το 2003 τα κυριότερα προβλήματα για τα άτομα με αναπηρία και τις οικογένειές τους ήταν ο 'κοινωνικός στιγματισμός', τα 'ανεπαρκή επιδόματα/κοινωνική ασφάλιση', η 'ανεργία' και η 'κατάσταση της δημόσιας υγείας'. Σήμερα το κυριότερο πρόβλημα γι' αυτή την ομάδα του πληθυσμού είναι η 'ανεργία' και ακολουθούν τα 'ανεπαρκή επιδόματα/κοινωνική ασφάλιση', η 'ανεπάρκεια των κοινωνικών υπηρεσιών' και η 'έλλειψη προσβασιμότητας' σε αυτές, η 'ανεπάρκεια κρατικών και δημόσιων υποδομών υγείας και ενημέρωσης'. Περαιτέρω προβλήματα για τα άτομα με αναπηρία και τις οικογένειές τους είναι οι 'συνθήκες διαμονής σε ιδρύματα και άσυλα', η 'ανεπαρκής εκπαίδευση' και η 'αδυναμία πρόσβασης στο κοινωνικό περιβάλλον'.

Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα των δύο ερευνών διαχρονικά παρατηρείται ότι ένα από τα κυριότερα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους είναι τα 'ανεπαρκή επιδόματα' και η 'ανεπαρκής

κοινωνική ασφάλιση'. Στην πρόσφατη έρευνα του 2008 ο κοινωνικός στιγματισμός χαρακτηρίζεται ως σημαντικό πρόβλημα, αλλά συγκαταλέγεται μεταξύ των προβλημάτων με τα χαμηλότερα ποσοστά. Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, το συμπέρασμα αυτό πιθανά οφείλεται στην ωρίμανση της κοινωνίας απέναντι στο ζήτημα της αναπηρίας, παρατήρηση που συνεπικουρείται και από το γεγονός ότι ο βαθμός συναναστροφής με τα άτομα με αναπηρία έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Ταυτόχρονα, είναι πολύ πιθανό προβλήματα όπως είναι η 'ανεργία', που στο παρελθόν δεν ήταν τόσο έντονα, να έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία στην τρέχουσα χρονική περίοδο. Η μεταστροφή αυτή μπορεί ενδεχομένως να εξηγηθεί βάσει ιδεολογικών, ψυχολογικών ή βιωματικών στοιχείων, ωστόσο τα κύρια προβλήματα των ατόμων με αναπηρία σχετίζονται με την κρατική πολιτική.

2.1.14. Εκτίμηση για τη συμβολή της Πολιτείας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία

Παρόλο που οι αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας κινούνται γενικώς σε μια περισσότερο 'φιλελεύθερη' κατεύθυνση τα τελευταία χρόνια, εντούτοις φαίνεται ότι οι κοινωνικές πολιτικές που εφαρμόζονται υστερούν. Στην έρευνα του 2003 επικρατούσε η αντίληψη ότι οι κοινωνικές δαπάνες μειώθηκαν ή παρέμειναν στάσιμες. Η ίδια ακριβώς αντίληψη κυριαρχεί και στα αποτελέσματα της έρευνας του 2008. Επιπλέον, σύμφωνα με την ίδια έρευνα το 75,5% του συνόλου του δείγματος εκτιμά ότι οι κυβερνήσεις τα τελευταία χρόνια στη χώρα ασχολούνται με τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία 'λίγο' ή 'καθόλου'. Εξάλλου, η πλειοψηφία της ελληνικής κοινωνίας πιστεύει ότι το κράτος λειτουργεί αναποτελεσματικά για την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία.

Καθολική είναι η πεποίθηση ότι το κράτος πρέπει να αυξήσει τις δαπάνες για την ενίσχυση των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους, καθώς και να θεσπίσει νομοθεσία που να καταπολεμά τις διακρίσεις που υφίστανται σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Ταυτόχρονα, το σύνολο σχεδόν της ελληνικής κοινωνίας πιστεύει ότι τα άτομα με αναπηρία πρέπει να συμμετέχουν στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Όσον αφορά στα πολιτικά κόμματα και στην ικανότητά τους να διαχειριστούν τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία, η πλειοψηφία δηλώνει πως κανένα από τα κόμματα δεν μπορεί να διαχειριστεί καλύτερα τα προβλήματά τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι το αποτέλεσμα αυτό ισχύει για όλες τις έρευνες, για το σύνολο των δειγμάτων, καθώς και για το υποσύνολο των ίδιων των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.

Η ελληνική κοινωνία σε ποσοστό περίπου 50% πιστεύει ότι οι κυβερνήσεις είναι εκείνες που μπορούν περισσότερο ουσιαστικά από οποιονδήποτε άλλο θεσμικό φορέα να συμβάλλουν στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία και στην εξίσωση των ευκαιριών τους. Σε αντίστοιχη έρευνα το 2003, η κοινωνία επίσης δήλωσε πως οι κυβερνήσεις είναι περισσότερο υπεύθυνες για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία.

Οι προσδοκίες της κοινωνίας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων με αναπηρία εστιάζουν ιδιαίτερα στους θεσμούς του κράτους και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ελληνική κοινωνία πιστεύει ότι ουσιαστική μπορεί να είναι η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού που υφίσταται αυτή η μεγάλη πληθυσμιακή ομάδα. Ακολουθούν, οι ίδιοι οι πολίτες, η οικογένεια, τα Πανεπιστήμια /σχολεία, η εκκλησία, οι νομαρχίες, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τα πολιτικά κόμματα. Ακόμα χαμηλότερα βρίσκονται οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, η περιφερειακή διοίκηση, οι ανεξάρτητες αρχές και οι συνδικαλιστικοί φορείς. Είναι βέβαιο ότι όλοι οι παραπάνω θεσμικοί φορείς μπορούν έως ένα βαθμό να συμβάλλουν στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία. Παρόλα αυτά η κοινωνία θεωρεί ότι αυτό μπορεί ουσιαστικά να πραγματοποιηθεί μέσω των θεσμών του ελληνικού κράτους και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2.2 Ποιοτική προσέγγιση

2.2.1 Η στάση της κοινωνίας

Βάσει των γενικών συμπερασμάτων της ποιοτικής έρευνας του 1997, η αμφίδρομη σχέση κοινωνίας και ατόμων με αναπηρία περνά μέσα από την προώθηση της σχέσης: αποδοχή του προβλήματος από το άτομο και την οικογένεια - εξοικείωση της κοινωνίας με την αναπηρία. Η σχετική έρευνα κατέληξε σε μια σειρά από παράγοντες που διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν την αποδοχή της αναπηρίας από το ευρύ κοινό, την οικογένεια και τα ίδια τα άτομα με αναπηρία. Μεταξύ άλλων, οι παράγοντες αυτοί είναι: η δυνατότητα επικοινωνίας και σύναψης διαπροσωπικών σχέσεων, οι λειτουργικοί περιορισμοί που απορρέουν από την αναπηρία, η δυνατότητα αυτοεξυπηρέτησης και η δυνατότητα επικοινωνίας μέσω προφορικού λόγου.

Οι παρεμβάσεις που προτάθηκαν μέσω της έρευνας ήταν οι εξής :

- η ψυχολογική υποστήριξη του ίδιου του ατόμου με αναπηρία και της οικογένειάς του,
- η προώθηση από την ελληνική Πολιτεία της εκπαίδευσης και επαγγελματικής απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία,
- η διάθεση πόρων για τα άτομα με αναπηρία,
- η διασφάλιση της προσβασιμότητας του δομημένου περιβάλλοντος, των μέσων μαζικής μεταφοράς κλπ.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την έρευνα, το ευρύ κοινό θα μπορέσει να εξοικειωθεί με την αναπηρία μέσω της συναναστροφής του με τα άτομα με αναπηρία και μέσω της ενημέρωσής του από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Επίσης, άλλη μια πρόταση της έρευνας ήταν και η εισαγωγή σχετικού μαθήματος για την αναπηρία στα σχολεία με στόχο την εξοικείωση του γενικού πληθυσμού.

2.2.2 Γνωστική

Σύμφωνα με τα ευρήματα της ποιοτικής έρευνας που διεξήχθη το 1997, το ευρύ κοινό φαντάζεται ότι ένα άτομο με κάποια αναπηρία (με εξαίρεση ένα άτομο με νοητική αναπηρία) ζει μια κατά τα άλλα φυσιολογική ζωή. Γενικά όμως ο γενικός πληθυσμός εκτιμά ότι τα άτομα με αναπηρία είναι άτομα που χρειάζονται πάντοτε βοήθεια. Ο όρος 'άτομο με αναπηρία', τότε παρέπεμπε σε μια γενική και συγκεχυμένη κατηγοριοποίηση. Ο όρος δε 'νοητική υστέρηση' ταυτίζεται με τον όρο 'παιδιά με ειδικές ανάγκες'. Επίσης, συμπέρασμα από τις ποσοτικές έρευνες είναι ο σχετικά υψηλός βαθμός ταύτισης της έννοιας 'αναπηρία' με την 'κινητική αναπηρία' και μόνο.

Σύμφωνα με τις απόψεις της έρευνας των εργαζομένων για το ευρύ κοινό, ο γενικός πληθυσμός είναι πρόθυμος να βοηθήσει, αλλά αυτή η βοήθεια είναι κυρίως οικονομική. Έχει τη μορφή της φιλανθρωπίας. Παρατηρήθηκε άγνοια εκ μέρους του γενικού πληθυσμού για τις διάφορες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, τις δυνατότητές τους και τις ανάγκες τους. Τα ίδια τα άτομα με αναπηρία επίσης δήλωσαν ότι το ευρύ κοινό δεν γνωρίζει τις διαφορετικές κατηγορίες αναπηρίας. Ταυτόχρονα ο γενικός πληθυσμός δεν γνωρίζει πως πρέπει να συμπεριφερθεί σε ένα άτομο με αναπηρία. Επιπροσθέτως υποστηρίχθηκε από όσα άτομα με αναπηρία έχουν αποδεχθεί την αναπηρία τους, ότι 'η κίνηση για την πρώτη επαφή με τον κόσμο' πρέπει να ξεκινήσει από τους ίδιους, αφού όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν 'ο κόσμος αποφεύγει την άσχημη πλευρά της ζωής'.

2.2.3 Συναισθηματική

Το ευρύ κοινό, όπως φάνηκε και από τις προγενέστερες και πρόσφατες ποσοτικές έρευνες τρέφει συγκεκριμένα συναισθήματα για τα άτομα με αναπηρία. Σε πλήρη ταύτιση με τις ποσοτικές έρευνες, η ποιοτική έρευνα έδειξε πως το κοινό καταβάλλεται από αισθήματα 'οίκτου', 'λύπης' και 'θαυμασμού' για τα άτομα με αναπηρία. Κάποιοι δήλωσαν ότι νιώθουν 'φόβο' και 'δυσφορία' για την αναπηρία. Γενικά, το συμπέρασμα της έρευνας αναφορικά με τα συναισθήματα του ευρέως κοινού ήταν ότι όλοι πονάνε και συμπαθούν τα άτομα με αναπηρία, δίχως όμως να καταλαβαίνουν το πρόβλημά τους. Δεν έχουν χρόνο να διαθέσουν σε αυτούς και δεν νιώθουν άνετα να συζητούν το θέμα της αναπηρίας.

Επιπρόσθετα γίνεται ένας έμμεσος διαχωρισμός μεταξύ των ατόμων με αισθητηριακή (τύφλωση, κώφωση) και κινητική αναπηρία και των ατόμων με νοητική αναπηρία. Οι μεν πρώτοι αντιμετωπίζονται από την κοινωνία ως άτομα ικανά για εργασία και κοινωνική ένταξη, τα οποία όμως νιώθουν άσχημα διότι έχουν επίγνωση της κατάστασής τους, ενώ τα άτομα με νοητική αναπηρία θεωρούνται ανίκανα να εργαστούν και να ζήσουν αυτόνομα. Σε συναισθηματικό επίπεδο η οικογένεια είναι εκείνη που ως επί το πλείστον γίνεται αποδέκτης της αρνητικής αντιμετώπισης από την κοινωνία.

2.2.4 Συμπεριφοριστική

Όσον αφορά τη συμπεριφορά του ευρέως κοινού απέναντι στα άτομα με αναπηρία, κυρίαρχα χαρακτηριστικά αυτής της συμπεριφοράς ήταν η 'αμηχανία', η 'αποστασιοποίηση', η 'αδιαφορία' και η 'διάθεση αποφυγής' μια κατάστασης που τους είναι δυσάρεστη. Οι συμμετέχοντες στη ποιοτική έρευνα του 1997 δήλωσαν πως όταν γνωρίσουν κάποιο άτομο με αναπηρία και δουν ότι είναι λειτουργικό, αισθάνονται δέος γι' αυτό. Παράλληλα όμως είναι αποστασιοποιημένοι από το ζήτημα, διότι νιώθουν ότι δεν διαθέτουν την γνώση για να το προσεγγίσουν. Οι αποστασιοποιημένοι παρουσιάστηκαν να φαντάζονται ότι τα άτομα με αναπηρία ζουν μια φυσιολογική ζωή, αντιθέτως όσοι νιώθουν οίκτο πιστεύουν ότι ένα άτομο με αναπηρία δεν μπορεί πραγματικά να διασκεδάσει.

3. Προσβασιμότητα

3.1 Η αντίληψη της κοινωνίας για την προσβασιμότητα

Σε προηγούμενα κεφάλαια της παρούσας μελέτης αναλύθηκαν οι όροι 'πρόσβαση' και 'προσβασιμότητα' και αξιολογήθηκαν τα αγαθά και οι υπηρεσίες που προσφέρονται από διάφορους φορείς της χώρας μας. Σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζεται η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε συγκεκριμένες υπηρεσίες και αγαθά λαμβάνοντας υπόψη σχετικές μελέτες. Επιπροσθέτως, παρουσιάζονται στοιχεία για τη δυνατότητα πρόσβασης σε κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκοπό τη σύγκριση με την Ελλάδα και την πληρέστερη προσέγγιση του θέματος.

Παρά τα θετικά βήματα που έγιναν τα τελευταία χρόνια κατά του αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους από διάφορες υπηρεσίες και κοινωνικές δραστηριότητες, ο βαθμός αποκλεισμού αυτών των ατόμων είναι ακόμα υψηλός. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ποσοτικής έρευνας που διεξήχθη το 2008, η κοινωνία θεωρεί ότι η μεγαλύτερη δυσκολία πρόσβασης για τα άτομα με αναπηρία αφορά στην 'κίνηση στη πόλη'. Με πολύ μεγάλα ποσοστά ακολουθούν η 'δυσκολία πρόσβασης στην απασχόληση' και στα 'Μέσα Μαζικής Μεταφοράς'. Πολύ δύσκολη θεωρείται επίσης η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία 'στα κέντρα λήψης αποφάσεων', στην 'εκπαίδευση και την κατάρτιση', στις 'υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας', στον 'πολιτισμό και τον αθλητισμό'. Αντιθέτως, λιγότερο δύσκολη θεωρείται η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην 'ενημέρωση' και την 'πληροφόρηση', καθώς και στις 'νέες τεχνολογίες'.

3.2 Υπηρεσίες υγείας και κοινωνικές υπηρεσίες

Το 2001, για ερευνητικό σκοπό, οργανώσεις προώθησης των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία βαθμολόγησαν, βάσει μιας βαθμίδας με άριστα το 10, την προσβασιμότητα των κοινωνικών και υγειονομικών υπηρεσιών. Η μεγαλύτερη βαθμολογία δόθηκε στα νοσοκομεία και η χαμηλότερη στις υπηρεσίες απασχόλησης. Αξιίζει να σημειωθεί ότι καμιά βαθμολογία δεν ξεπερνά το 7. Μετά τα νοσοκομεία, την υψηλότερη βαθμολογία

συγκεντρώνουν τα ιατρικά κέντρα και τα ιατρεία. Ακολουθούν οι κοινωνικές υπηρεσίες και τα κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης.

Οι διαφορές ανάμεσα στα κράτη - μέλη στην αξιολόγηση της δυνατότητας πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες είναι σημαντικές. Οι Αυστρία, Φιλανδία και Γαλλία είναι οι χώρες με τις πιο προσβάσιμες υπηρεσίες για τα άτομα με αναπηρία. Αντιστρόφως, η Σουηδία και η Ιταλία θεωρήθηκαν ως οι λιγότερο προσβάσιμες χώρες. Όσον αφορά στην πρόσβαση σε υπηρεσίες απασχόλησης, τις υψηλότερες βαθμολογίες συγκέντρωσαν η Αυστρία και η Φιλανδία και τις χαμηλότερες η Ισπανία και η Σουηδία. Στην επαγγελματική κατάρτιση των ατόμων με αναπηρία, η Ελλάδα και η Φιλανδία φαίνεται να κατέχουν τους υψηλότερους βαθμούς. Στις κοινωνικές υπηρεσίες η Γαλλία και η Αυστρία λαμβάνουν την υψηλότερη βαθμολογία, ενώ τη χαμηλότερη έχει η Ελλάδα. Ο λόγος για τη χαμηλή κατάταξη της χώρας μας είναι κυρίως η έλλειψη πολιτικής Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

Υπογραμμίζεται ότι τα παραπάνω αποτελέσματα προέρχονται από ποιοτική έρευνα. Αυτό σημαίνει ότι ως κριτήριο ελήφθη η αντίληψη των ίδιων των ατόμων με αναπηρία για τις παρεχόμενες υπηρεσίες, ο δημόσιος διάλογος και η οικονομική θέση της χώρας, τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων ώστε να μην οδηγηθούμε σε λάθος αποτελέσματα. Οι αναπηρικές οργανώσεις της Σουηδίας, για παράδειγμα, άσκησαν κατά τη μελέτη αυστηρότερη κριτική στη χώρα τους από ό,τι αντίστοιχες οργανώσεις άλλων χωρών, δημιουργώντας έτσι για τη χώρα τους εικόνα αντίθετη με αυτήν που η διεθνής κοινή γνώμη έχει σχηματίσει.

Τα εμπόδια στην πρόσβαση σε ιατρική φροντίδα απορρέουν από την έλλειψη επικοινωνίας, τη νοοτροπία και τους κοινωνικούς φραγμούς. Η πρόσβαση σε τέτοιου είδους υπηρεσίες είναι περιορισμένη για μεγάλη μερίδα των ατόμων με αναπηρία κυρίως λόγω της μη διαθέσιμης εναλλακτικής γλώσσας επικοινωνίας. Η πληροφόρηση σπανίως είναι διαθέσιμη στην νοηματική γλώσσα ή στη γραφή Braille. Επιπλέον, το νοσηλευτικό και ιατρικό προσωπικό συνήθως επιλέγει να συνομιλεί με τους γονείς ή τους συνοδούς των ατόμων με αναπηρία αποκλείοντας από την ενημέρωσή τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους. Αυτό οφείλεται στην γενική έλλειψη ενημέρωσης του ιατρικού προσωπικού για την αναπηρία. Πέραν των επικοινωνιακών εμποδίων στην πρόσβαση στην ιατρική φροντίδα, τα άτομα με αναπηρία έρχονται αντιμέτωπα με οικονομικά, νομικά και αρχιτεκτονικά εμπόδια. Επίσης, αρκετές φορές τα άτομα με αναπηρία έχουν να αντιμετωπίσουν τις προκαταλήψεις που προέρχονται από τους άλλους ασθενείς.

3.3 Δημόσια Διοίκηση, κοινωνικό περιβάλλον και μεταφορές

Η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στη δημόσια διοίκηση αφορά το βαθμό στον οποίο τα άτομα αυτά συμμετέχουν στην κοινωνία και ασκούν τα δικαιώματά τους ως πολίτες. Ιδιαίτερα σημαντικό κρίνεται το γεγονός ότι έχουν παρατηρηθεί σημαντικές δυσκολίες στην πρόσβαση σε βασικές πληροφορίες σχετικά με τον τομέα αυτό. Όπως και σε άλλους τομείς του

κοινωνικού βίου, το γεγονός αυτό επιδεινώνεται από τις ανεπαρκείς προϋποθέσεις πρόσβασης σε πληροφορίες και δημόσιες ιστοσελίδες. Υπάρχει έλλειψη εφαρμογών των εναλλακτικών προσβάσιμων μορφών επικοινωνίας όπως η χρήση γραφής Braille, η χρήση μεγάλης γραμματοσειράς, η χρήση κατανοητής γλώσσας και η χρήση νοηματικής γλώσσας. Σύμφωνα με σχετική μελέτη^{7[1]}, η δημόσια διοίκηση συχνά δεν λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και οι επίσημες αρχές είναι αρνητικά προκατελημμένες. Επιπρόσθετες αδυναμίες στην πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στη δημόσια διοίκηση σχετίζονται με φυσικά και αρχιτεκτονικά εμπόδια.

Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν εμπόδια και στην πρόσβαση του κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως αυτό συντίθεται από τον πολιτισμό, τον αθλητισμό και τις κοινωνικές εν γένει δραστηριότητες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην ανακοίνωσή της «Προς μια Ευρώπη χωρίς φραγμούς για τα άτομα με αναπηρία^{8[2]}» επισημαίνει ότι: «Οι περιβαλλοντικοί φραγμοί είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο για τη συμμετοχή στην κοινωνία από τους λειτουργικούς περιορισμούς. Η κατάργηση των φραγμών με νομοθετικά μέτρα, με κατάλληλες προβλέψεις, με ενιαίους σχεδιασμούς και άλλα μέτρα έχει αναγνωριστεί - από την Ευρωπαϊκή Ένωση - ως το κλειδί για τις ίσες ευκαιρίες των ατόμων με αναπηρία». Αναγνωρίζοντας τη σημασία της προσβασιμότητας στο κοινωνικό περιβάλλον, στα πλαίσια της παραπάνω μελέτης, οργανώσεις ατόμων με αναπηρία βαθμολόγησαν σε μια κλίμακα από το 1 έως το 10 τη δυνατότητα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε κατοικίες, κινηματογράφους, θέατρα, αίθουσες συναυλιών, εστιατόρια και κέντρα διασκέδασης, εμπορικά κέντρα, καταστήματα, αθλητικές λέσχες και αθλητικές εγκαταστάσεις, εκκλησίες και άλλους τόπους λατρείας και ασφαλιστικές εταιρείες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, το κοινωνικό περιβάλλον είναι σημαντικά λιγότερο προσβάσιμο από τις υπηρεσίες υγείας και τις κοινωνικές υπηρεσίες. Η υψηλότερη βαθμολογία για δυνατότητα πρόσβασης δόθηκε στα εμπορικά κέντρα αλλά δε φθάνει στο 5,8 στην κλίμακα του 10. Ακολουθούν τα εστιατόρια, τα κέντρα διασκέδασης και οι εκκλησίες. Πιο χαμηλά αξιολογήθηκαν οι πολιτιστικές, ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες, όπως επίσης και οι ασφαλιστικές εταιρείες. Τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία σε κινηματογράφους και θέατρα, εστιατόρια και κέντρα διασκέδασης, εμπορικά κέντρα και καταστήματα είναι επίσης προβλήματα σχετιζόμενα με την επικοινωνία. Αντιστοίχως, για τις κατοικίες η προσβασιμότητα είναι περιορισμένη λόγω αρχιτεκτονικών εμποδίων. Στις αθλητικές εγκαταστάσεις τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν την αρνητική συμπεριφορά των υπολοίπων. Είναι περισσότερο αποκλεισμένα από όσο άλλες κοινωνικές ομάδες στις ψυχαγωγικές και πολιτισμικές

---

^{7[1]} Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Ώρα για αλλαγή, Εργαλεία για την αλλαγή, 2001.

^{8[2]} COM (2000) 284 final of 12 May 2000

δραστηριότητες. Η πρόσβαση σε θέατρα, μουσικές αίθουσες και σε αθλητικές δραστηριότητες είναι ιδιαίτερος δύσκολη έως ακατόρθωτη.

Η πρόσβαση στις μεταφορές είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς συνδέεται με την πρόσβαση στην απασχόληση και τη συμμετοχή εν γένει στις κοινωνικές δραστηριότητες. Παρόλα αυτά, το επίπεδο πρόσβασης σε διάφορα μέσα μεταφοράς είναι πολύ χαμηλό για τα άτομα με αναπηρία. Τα πλέον προσβάσιμα μέσα είναι τα τραίνα και τα ιδιωτικής χρήσης αυτοκίνητα. Οι διαφορές μεταξύ των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υποδομή και τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών μεταφοράς είναι αρκετά μεγάλες. Στην Βόρεια Ευρώπη, οι μεταφορές είναι περισσότερο φιλικές προς τα άτομα με αναπηρία από όσο στη Νότια Ευρώπη, η οποία αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα ιδίως στις τοπικές συγκοινωνίες.

3.4 Κοινωνία της Πληροφορίας

Στη σύγχρονη κοινωνία υπάρχει μια αυξανόμενη τάση για μεγαλύτερη χρήση της τεχνολογίας της πληροφορίας. Ειδικά η νέα γενιά και τα άτομα με υψηλότερη μόρφωση αποτελούν την αιχμή του δόρατος αυτής της τάσης. Παρόλο που όπως αναφέρθηκε παραπάνω η κοινωνία θεωρεί ότι η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην πληροφόρηση και στις τεχνολογίες είναι συγκριτικά με άλλες δραστηριότητες περισσότερο εύκολη, τα άτομα με αναπηρία συχνά αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στην πρόσβασή τους σε προϊόντα και υπηρεσίες που παρέχουν οι τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνιών. Τα περισσότερα από αυτά τα προϊόντα δεν είναι σχεδιασμένα για χρήση από άτομα με προβλήματα όρασης, ακοής ή άτομα με μαθησιακές δυσκολίες. Πιο προσβάσιμες θεωρούνται οι τηλεπικοινωνίες και ακολουθούν η τεχνολογία των υπολογιστών και το διαδίκτυο. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι τα προβλήματα πρόσβασης στις τηλεπικοινωνίες δεν αφορούν εξίσου σε όλες τις κατηγορίες αναπηρίας. Το ηλεκτρονικό εμπόριο είναι ο πλέον δυσπρόσιτος τομέας. Υπολογίζεται ότι με τον αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία οι εταιρείες αποκλείουν ποσοστό τουλάχιστον 12% από την εν δυνάμει πελατεία τους, ενώ ταυτόχρονα τα ίδια τα άτομα με αναπηρία έχουν περιορισμένες επιλογές υπηρεσιών και αγαθών.

Τα εμπόδια όμως που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην πρόσβαση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, του διαδικτύου και του ηλεκτρονικού εμπορίου δεν οφείλονται αποκλειστικά στις εταιρείες. Τα κύρια εμπόδια είναι το υψηλό κόστος και η έλλειψη κατάρτισης. Οι δύο αυτοί παράγοντες συνδέονται άμεσα με την απασχόληση και την εκπαίδευση, επιβεβαιώνοντας με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο ότι τα προβλήματα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία λειτουργούν αθροιστικά και αλληλοσυνδέονται. Στην Ελλάδα η προσβασιμότητα των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου στα άτομα με αναπηρία αξιολογείται πολύ χαμηλότερα από όσο σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ποσοτικής έρευνας που διεξήχθη το 2008, το 71,3% των ατόμων με αναπηρία δε χρησιμοποιεί ηλεκτρονικό υπολογιστή. Το ιδιαίτερα υψηλό αυτό ποσοστό είναι ακόμα υψηλότερο σε πολλές

περιοχές της ελληνικής υπαίθρου. Η μη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή από τα άτομα με αναπηρία στερεί από τα άτομα αυτά μια σειρά από οφέλη. Η άγνοια χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή είναι ανταγωνιστικό μειονέκτημα για την εύρεση εργασίας και η μη χρήση του διαδικτύου περιορίζει σημαντικά τις πηγές ενημέρωσης και τον όγκο πληροφοριών. Επιπροσθέτως, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο κοινωνικοποίησης. Ειδικά τα άτομα με αναπηρία, που πολλά από αυτά περνούν λόγω της έλλειψης προσβάσιμων υποδομών και μέσων μεταφοράς, πολλές ώρες στο σπίτι, θα μπορούσαν μέσω του διαδικτύου να αναπτύξουν κοινωνικές συναναστροφές και δεξιότητες. Αξίζει να σημειωθεί ότι η μη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή, ειδικά από τους κατοίκους της ελληνικής υπαίθρου είναι γενική αδυναμία της ελληνικής κοινωνίας. Το ποσοστό αυτό όμως είναι υψηλότερο ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία τα οποία αποτελούν ίσως την μερίδα του πληθυσμού που θα μπορούσε να επωφεληθεί περισσότερο από τη χρήση τους.

3.5 Διαθεσιμότητα κοινωνικών υπηρεσιών και απασχόληση

Οι οργανώσεις ατόμων με αναπηρία ανέφεραν σημαντική έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών. Ειδικά οι υπηρεσίες που σχετίζονται με την προώθηση της κοινωνικής συμμετοχής και της αυτονομίας των ατόμων με αναπηρία χαρακτηρίζονται ιδιαίτερα ανεπαρκείς. Η μεγαλύτερη έλλειψη σε κοινωνικές υπηρεσίες αφορά σε κέντρα ανεξάρτητης διαβίωσης, κέντρα ημερήσιας βοήθειας, παροχή προσωπικής βοήθειας και προστατευμένης κατοικίας. Ανεπαρκή χαρακτηρίζονται τα εξειδικευμένα κέντρα αποκατάστασης και επαγγελματικής κατάρτισης, οι ειδικές υπηρεσίες μεταφοράς και τα κέντρα τεχνολογικών βοηθημάτων. Η διαθεσιμότητα δε κοινωνικών υπηρεσιών όπως οι παραπάνω και η δυνατότητα πρόσβασης σε αυτές συνδέεται άμεσα με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην απασχόληση.

Η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε υπηρεσίες απασχόλησης, σε κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης και σε προγράμματα κοινωνικής υποστήριξης εξασφαλίζεται από το δημόσιο και εθελοντικό τομέα χωρίς ιδιαίτερα οικονομικά ή νομικά εμπόδια. Παρατηρείται όμως έλλειψη πληροφόρησης ως προς την ύπαρξη των σχετικών κέντρων και των υπηρεσιών που προσφέρουν. Η έλλειψη της πληροφόρησης οφείλεται σε φραγμούς που αφορούν στην επικοινωνία, στη συμπεριφορά των άλλων και την άγνοια του προσωπικού σχετικά με τις ικανότητες και ανάγκες των ατόμων με αναπηρία. Αξίζει να επισημανθεί ότι χώρες με χαμηλή συμμετοχή ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας παρουσιάζουν επίσης χαμηλό ποσοστό πρόσβασης στις υπηρεσίες απασχόλησης.

4. Απασχόληση και άτομα με αναπηρία

4.1 Η θέση των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας

Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία συνδέεται άμεσα με τη γενικότερη πρόσβασή τους στον κοινωνικό βίο, στην

εκπαίδευση και στις κοινωνικές παροχές. Το δεύτερο εξάμηνο του 2002 η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ) διεξήγαγε μια έρευνα για τα άτομα με προβλήματα υγείας και τα άτομα με αναπηρία στην αγορά εργασίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας είναι ιδιαίτερα σημαντικά τόσο για δημογραφικούς λόγους όσο και για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι το 18,2% του πληθυσμού αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα υγείας ή παρουσιάζει κάποιας μορφής αναπηρία. Τα μισά από αυτά τα άτομα είναι άνω των 65 ετών. Σύμφωνα με την έρευνα το ποσοστό ανεργίας αυτών είναι μικρότερο από το αντίστοιχο ποσοστό του γενικού πληθυσμού. Το 84% είναι οικονομικά μη ενεργό. Το 40% περίπου πιστεύει ότι αντιμετωπίζει πρόβλημα κοινωνικού αποκλεισμού και το 1/3, το οποίο είναι οικονομικά μη ενεργό, κρίνει ότι χρήζει περισσότερης υποστήριξης και κατανόησης από το εργασιακό του περιβάλλον.

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας. Υπογραμμίζεται ότι τα ποσοστά που αναγράφονται στον πίνακα αφορούν στα άτομα με αναπηρία αλλά και στα άτομα που δήλωσαν ότι έχουν κάποιο πρόβλημα υγείας. Ο πίνακας παρουσιάζει τα ποσοστά των ατόμων που δηλώνουν πρόβλημα υγείας ή κάποιας μορφής αναπηρία ανά κατάσταση απασχόλησης, καθώς και τον συνολικό πληθυσμό ανά κατάσταση απασχόλησης.

Εργασιακή Κατάσταση	Άτομα που δηλώνουν πρόβλημα υγείας ή αναπηρία		Συνολικός πληθυσμός	
	Στο σύνολο των ατόμων	Στο εργατικό δυναμικό	Στο σύνολο των ατόμων	Στο εργατικό δυναμικό
Εργαζόμενοι	14,9	91,1	38,1	90,4
Άνεργοι	1,5	8,9	4,1	9,6
Οικονομικά μη ενεργοί	83,6	-	57,9	-
Σύνολο	100	100	100	100

(Πηγή: ΕΣΥΕ, 2002)

Σύμφωνα με τη σχετική έρευνα⁹, οι αιτίες για τα προβλήματα του κοινωνικού αποκλεισμού και κατ' επέκταση, ως ένα βαθμό, του επαγγελματικού αποκλεισμού είναι ο κοινωνικός στιγματισμός, η ανεργία, η ελλιπής εκπαίδευση και τα χαμηλά επιδόματα. Επιπρόσθετα προβλήματα είναι οι ανεπαρκείς κοινωνικές υπηρεσίες, η έλλειψη προγραμμάτων κατάρτισης, η διαμονή σε ιδρύματα και η έλλειψη προσβασιμότητας των κτιριακών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών. Αναφέρθηκε παραπάνω, ότι ένα μεγάλο ποσοστό των συμμετεχόντων στην έρευνα που έχει πρόβλημα υγείας ή που παρουσιάζει κάποιας μορφής αναπηρίας δήλωσε ότι χρήζει βοήθειας από το εργασιακό του περιβάλλον. Οι κύριες μορφές βοήθειας αφορούν το είδος της

^{9 9} Disability and Social Exclusion in the E.U.: Time for change, tools to change, Final Study Report 2002

εργασίας, τη διάρκειά της, καθώς την παροχή βοήθειας για την μετακίνησής τους προς την εργασία τους. Τέλος αρκετοί δήλωσαν πως έχουν ανάγκη υποστήριξης και κατανόησης από προϊσταμένους και συναδέλφους.

4.2 Τα οφέλη από την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία

Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία καταρχάς είναι ιδιαίτερα σημαντική για τα ίδια τα άτομα. Η ένταξη στην απασχόληση συνιστά βασικό παράγοντα αυτοεκτίμησης και προσωπικής ολοκλήρωσης κάθε ατόμου και ως εκ τούτου και των ίδιων των ατόμων με αναπηρία. Κύρια οφέλη από την εργασιακή ένταξη των ατόμων με αναπηρία είναι η οικονομική ανεξαρτησία και η ενσωμάτωσή τους στη κοινωνία εν γένει. Επιπρόσθετα, μέσω της εργασίας ένα άτομο με αναπηρία, όπως και κάθε άλλο άτομο, μπορεί να απολαμβάνει κοινωνική καταξίωση και αναγνώριση. Το δικαίωμα στην εργασία είναι ένα από τα βασικότερα ανθρώπινα δικαιώματα, το οποίο σαφώς πρέπει να διασφαλίζεται και για τα άτομα με αναπηρία.

Αναφέρθηκε παραπάνω ότι τα περισσότερα άτομα με αναπηρία ζουν με την οικογένειά τους, γεγονός το οποίο ως ένα βαθμό οφείλεται στην έλλειψη οικονομικής αυτονομίας. Η ένταξη στην απασχόληση σαφώς συνιστά τη σημαντικότερη λύση σε αυτό το πρόβλημα. Δεδομένου ότι το δικαίωμα στην αυτονομία και στην αξιοπρεπή διαβίωση αποτελεί επίσης ένα από τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, η ένταξή τους στην αγορά εργασίας επιβάλλεται και για αυτόν τον λόγο. Ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία από την εργασία καταστρατηγεί το ανθρώπινο δικαίωμά τους για εργασία και για αυτόνομη και αξιοπρεπή διαβίωση.

Σύμφωνα όμως με πρόσφατα ποσοτικά στοιχεία, η πλειονότητα των ατόμων με αναπηρία δεν αναζήτησε ποτέ εργασία (40%). Το 33,8% των ατόμων με αναπηρία της χώρας κάποτε εργάζονταν, αλλά όχι τώρα. Τονίζεται ότι μόνο το 9% των ατόμων με αναπηρία αναζήτησε εργασία και τελικά δεν βρήκε. Είναι κατανοητό ότι τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την προσπάθειά τους να ενταχθούν στην αγορά εργασίας δρουν αποθαρρυντικά και αποτρεπτικά.

Οι επιπλέον δαπάνες που η αναπηρία δημιουργεί και η μεγάλη ανεργία των ατόμων με αναπηρία έχουν ως συνέπεια οι οικογένειές τους να αντιμετωπίζουν έντονες οικονομικές δυσκολίες. Ακόμα όμως και στην περίπτωση που ένα άτομο με αναπηρία εργάζεται, είναι συχνό το φαινόμενο να ημι-απασχολείται ή να λαμβάνει μειωμένες αποδοχές μη συμβάλλοντας ουσιαστικά στη βελτίωση του οικογενειακού εισοδήματος.

Γίνεται έτσι αντιληπτό ότι η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην παραγωγική διαδικασία, πέραν των θετικών συνεπειών για το ίδιο το άτομο, ωφελεί ιδιαίτερα και τις οικογένειές τους και ως εκ τούτου αφορά ένα πολύ μεγάλο τμήμα του πληθυσμού της χώρας. Αξίζει να επισημανθεί ότι η ένταξη στην εργασία ενός ατόμου με αναπηρία συνήθως μπορεί να συνεπάγεται και τη διευκόλυνση της ένταξης ενός άλλου ατόμου από την οικογένεια, συνήθως της μητέρας. Από καθαρά οικονομική προσέγγιση, το

άτομο με αναπηρία, εφόσον εργάζεται, συμβάλει στο οικογενειακό εισόδημα, βελτιώνοντας τόσο το δικό του εισόδημα όσο και αυτό της οικογένειάς του.

Επιπρόσθετα, άλλοι λόγοι που επιβάλλουν την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας είναι η μείωση του ποσοστού ανεργίας, η μείωση του ποσοστού φτώχειας και η αύξηση της καταναλωτικής δύναμης αυτού του μεγάλου τμήματος του πληθυσμού των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους. Η γήρανση του πληθυσμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και ακόμη περισσότερο στη χώρα μας, η οποία έχει ως συνέπεια τη μείωση του εργατικού δυναμικού, με τις συνακόλουθες οικονομικές συνέπειες στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, επιβάλλουν την ένταξη στην αγορά εργασίας πληθυσμιακών ομάδων που μέχρι σήμερα ήταν αποκλεισμένες από αυτήν, όπως είναι και αυτή των ατόμων με αναπηρία.¹⁰

4.3 Άτομα με αναπηρία και απασχόληση στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στην εύρεση και διατήρηση μιας θέσης εργασίας όχι μόνο στη δική μας χώρα, αλλά σε ολόκληρη την Ευρώπη. Σύμφωνα με σχετική μελέτη του European Community Household Panel, ένα άτομο σε παραγωγική ηλικία έχει πιθανότητα 66% να βρει εργασία ή να δημιουργήσει επιχείρηση. Το αντίστοιχο ποσοστό για άτομα με ελαφριά αναπηρία είναι 47%, ενώ για άτομα με βαριά αναπηρία είναι 25%. Σύμφωνα με την παραπάνω μελέτη, χώρες όπως η Φιλανδία, η Αυστρία και η Γαλλία έχουν υψηλά ποσοστά απασχόλησης για τον πληθυσμό τους και κατορθώνουν να διατηρούν σχετικά υψηλά ποσοστά απασχόλησης και για τα άτομα με αναπηρία. Αντιστρόφως, χώρες με υψηλή ανεργία, όπως η Ελλάδα και η Ισπανία, παρέχουν περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης στα άτομα με αναπηρία. Γίνεται συνεπώς αντιληπτό ότι υπάρχουν σημαντικές δημογραφικές και κοινωνικοοικονομικές διαφορές των ατόμων με αναπηρία στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι διαφορετικές πολιτικές στην εκπαίδευση και στην απασχόληση, αλλά και η διαφορετική διάρθρωση των αγορών εργασίας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν τους βασικούς λόγους διαφοροποίησης των ποσοστών εκπαίδευσης και απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης 'Αναπηρία και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση', τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο ανεργίας, αλλά και μακροχρόνια εξάρτηση από τα προνοιακά επιδόματα. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, το 57% των ατόμων με αναπηρία που εργάζονται, κατατάσσονται στο χαμηλόμισθο προσωπικό.

---

¹⁰ Joint Report of Social Protection and Social Inclusion, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels COM (2205).

4.4 Η άποψη της κοινωνίας για την εργασιακή απόδοση των ατόμων με αναπηρία

Στην ποσοτική έρευνα του 1997 το ποσοστό των ερωτώμενων που διαφώνησαν με την άποψη ότι ένα άτομο (άντρας ή γυναίκα) που έχει κάποιας μορφής αισθητηριακή αναπηρία (τύφλωση, κώφωση) δεν μπορεί να είναι αποδοτικός στο επάγγελμά του όσο οποιοδήποτε άλλο άτομο, ανέρχονταν στο 58%. Στην ίδια ερώτηση διαφωνία εξέφρασε το 52,8% των ερωτώμενων το 2003. Το 2008 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν ακόμα μεγαλύτερο, δηλαδή 61,6%. Η αυξημένη συναναστροφή με τα άτομα με αναπηρία κατά τα τελευταία χρόνια και η αυξανόμενη ενημέρωση για τις ικανότητές τους επηρεάζουν σημαντικά την στάση της κοινωνίας όσον αφορά στην εργασιακή απόδοση των ατόμων με αναπηρία.

Η βελτίωση της εικόνας που έχει η κοινωνία για την εργασιακή απόδοση των ατόμων με αναπηρία έχει πολλαπλά οφέλη τόσο για την κοινωνία όσο και για τα ίδια τα άτομα με αναπηρία. Οι εργοδότες είναι λιγότερο επιφυλακτικοί στο να προσλάβουν κάποιο άτομο με αναπηρία, οι εργαζόμενοι αντιμετωπίζουν ισότιμα κάποιον συνάδερφο τους με αναπηρία και οι πελάτες μιας εταιρείας ή ενός οργανισμού θεωρούν ότι μπορούν να εξυπηρετηθούν το ίδιο από κάποιον υπάλληλο με αναπηρία, όπως και από κάποιον υπάλληλο δίχως αναπηρία. Αδιαμφισβήτητα το παραπάνω είναι μια ιδιαίτερα θετική εξέλιξη που παρατηρείται την τελευταία δεκαετία. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στα ίδια τα άτομα με αναπηρία που εργάζονται, στις οργανώσεις τους που διεκδικούν την εργασιακή ένταξη και την ίση μεταχείριση των ατόμων με αναπηρία στον τομέα της απασχόλησης, αλλά και στην κοινωνία που σταδιακά γίνεται όλο και πιο ενήμερη για τις ικανότητες αυτών των ατόμων.

4.5 Αιτίες αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία από την απασχόληση

Ο κύριος λόγος μη πρόσληψης των ατόμων με αναπηρία είναι οι λειτουργικοί περιορισμοί που απορρέουν από την αναπηρία. Ακολουθεί η προκατάληψη των εργοδοτών και οι περιορισμένες γνώσεις. Παρατηρείται ότι οι κύριοι λόγοι αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία από την αγορά εργασίας κυρίως συνδέονται με το επίπεδο εκπαίδευσής τους. Το συμπέρασμα αυτό αποτελεί ένα ακόμα τεκμήριο ότι τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία λειτουργούν αθροιστικά και αλληλοσυνδέονται και ως εκ τούτου πρέπει να αντιμετωπιστούν ολιστικά.

Στην παρούσα μελέτη αναφέρεται ότι η Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα είναι ανεπαρκής, η χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή από τα άτομα με αναπηρία είναι ιδιαίτερα περιορισμένη, καθώς και ότι ιδιαίτερα περιορισμένη είναι η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην πληροφόρηση και στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Επίσης ανεπαρκές είναι και το επίπεδο κατάρτισής τους. Εξαιτίας όλων των προαναφερθέντων ακόμα και όταν τα άτομα με αναπηρία δεν έχουν να αντιμετωπίσουν την προκατάληψη του εργοδότη, βρίσκονται σε πιο μειονεκτική θέση σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό.

5. Επιχειρηματικότητα και άτομα με αναπηρία

5.1 Επιχειρηματική δραστηριότητα και αυτο - απασχόληση: λόγοι άσκησης και οφέλη

Οι λόγοι για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας από τα άτομα με αναπηρία ή για αυτο - απασχόληση είναι αρκετοί. Ιδιαίτερα σημαντικός λόγος είναι η αδυναμία εύρεσης εξαρτημένης ή μισθωτής εργασίας. Επίσης η μη εργονομική διεύθυνση του εργασιακού χώρου στις ιδιαίτερες ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, η διάκριση που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία στην απασχόληση, η αδυναμία εύρεσης εργασίας και η απροθυμία διάθεσης από τους εργοδότες των απαραίτητων τεχνικών βοηθημάτων για την αποτελεσματική άσκηση των εργασιακών τους καθηκόντων, αποτελούν επίσης ιδιαίτερα σημαντικούς λόγους. Επιπρόσθετα, μέσω της επιχειρηματικότητας ή της αυτο - απασχόλησης υπάρχει μεγαλύτερη δυνατότητα στην ευελιξία των συνθηκών εργασίας και στην προσαρμογή του εργασιακού χώρου στις δικές τους ανάγκες. Αξίζει να επισημανθεί ότι τα άτομα με αναπηρία που είναι επιχειρηματίες έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα σε κάποιες συγκεκριμένες αγορές. Η αγορά αγαθών και υπηρεσιών που απευθύνεται στα άτομα με αναπηρία απαιτεί ειδικές γνώσεις, τις οποίες συνήθως διαθέτουν.

5.2 Ανασταλτικοί παράγοντες

Η έλλειψη εργασιακής εμπειρίας ενός μεγάλου ποσοστού των ατόμων με αναπηρία λόγω της υψηλής ανεργίας που παρουσιάζουν, η διακοπή του επιδόματος αναπηρίας στην περίπτωση άσκησης επιχειρηματικής δράσης ή αυτο - απασχόλησης, οι περιορισμένες κοινωνικές σχέσεις των ατόμων με αναπηρία, οι ιδιαίτερα χαμηλές οικονομικές τους δυνατότητες που έχουν ως συνέπεια τη χαμηλή δανειοληπτική ικανότητά τους και την περιορισμένη δυνατότητα αυτο - χρηματοδότησης, αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικούς ανασταλτικούς παράγοντες για άσκηση εκ μέρους τους επιχειρηματικής δραστηριότητας ή για αυτο - απασχόληση. Ανασταλτικός παράγοντας επίσης είναι και το ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία.

5.3 Πρόθεση των ατόμων με αναπηρία για άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας

Σύμφωνα με μελέτη που η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία πραγματοποίησε για την επιχειρηματικότητα των ατόμων με αναπηρία, η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας όσο και η συμμετοχή τους στην επιχειρηματική δραστηριότητα, είναι χαμηλότερη από τις προθέσεις τους. Επιπλέον, η σύγκλιση της πρόθεσης για ένταξη στην αγορά εργασίας με την πραγματική ένταξη, εξαρτάται από τις επικρατούσες συνθήκες και την εξασφάλιση στοιχειωδών προϋποθέσεων.

Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασία, είτε ως μισθωτοί είτε ως επιχειρηματίες είναι κυρίως ζήτημα εξασφάλισης των κατάλληλων προϋποθέσεων. Το ζητούμενο δεν είναι οι προθέσεις των ατόμων με αναπηρία να εργαστούν, διότι σύμφωνα με διεθνείς μελέτες η πρόθεση υπάρχει, λείπουν όμως οι κατάλληλες προϋποθέσεις. Η κοινωνική και οικονομική θέση των ατόμων με αναπηρία, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο σαφώς και επηρεάζουν σημαντικά την απόφαση των ατόμων με αναπηρία για άσκηση ή μη επιχειρηματικής δραστηριότητας.

5.4 Ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία

Στην Ελλάδα, η επιχειρηματικότητα των ατόμων με αναπηρία ενθαρρύνεται από το Υπουργείο Ανάπτυξης και το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Ο Ο.Α.Ε.Δ. παρέχει μια σειρά από εξατομικευμένες συνοδευτικές - υποστηρικτικές υπηρεσίες στα άτομα με αναπηρία και υλοποιεί ειδικά προγράμματα. Η ενίσχυση των ατόμων με αναπηρία γίνεται μέσω προγραμμάτων που εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο επαγγελματικής στήριξης διάφορων ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Σύμφωνα με τον Οργανισμό, κατά το διάστημα 1997 - 2001 εντάχθηκαν στην αγορά εργασίας 11.715 άτομα διάφορων ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Από τα παραπάνω άτομα, τα 9.359 ήταν άτομα με αναπηρία. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις υπαγωγές ατόμων αναπηρία ανά πρόγραμμα κατά την τριετία 1999 -2001.

Έτος	Νέες Θέσεις Εργασίας	Νέοι Ελεύθεροι Επαγγελματίες	Σύνολο
1999	885	380	1.265
2000	2.036	664	2.700
2001	2.071	416	2.487
Σύνολο	4.992	1.460	6.452

(Πηγή: Ο.Α.Ε.Δ., 2002)

Αναφορικά με το πρόγραμμα 'ενθάρρυνση επιχειρηματικότητας των ατόμων με αναπηρία' του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. αξίζει να αναφερθεί ότι από τα 700 άτομα που έδειξαν ενδιαφέρον, μόνο τα 142 υπέβαλλαν αίτηση για ένταξη στο πρόγραμμα. Η περιορισμένη προσέλευση των ατόμων με αναπηρία στο πρόγραμμα, οφείλεται κυρίως στην περικοπή των επιδομάτων και της σύνταξης αναπηρίας στην περίπτωση ένταξης στο πρόγραμμα, καθώς επίσης και στην απουσία υποστήριξης για την προετοιμασία της αίτησης υποβολής.

6. Εκπαίδευση και άτομα με αναπηρία

6.1 Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Πολλές μελέτες και έρευνες έχουν καταδείξει ότι η εκπαίδευση επηρεάζει σημαντικά την κοινωνική και επαγγελματική ζωή όλων των ατόμων, συνεπώς και των ατόμων με αναπηρία. Η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στο σχολείο, το οποίο αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης, είναι συχνά δύσκολη και θέτει σε κίνδυνο την ένταξή τους στην παραγωγική διαδικασία.

Σύμφωνα με μελέτη της ECHP, το ποσοστό των ατόμων με ελαφριά αναπηρία που φθάνουν σε πανεπιστημιακή εκπαίδευση είναι 14%, ενώ για τα άτομα με βαριά αναπηρία το αντίστοιχο ποσοστό είναι 9%. Όσον αφορά τα άτομα με βαριά αναπηρία, σύμφωνα με τη σχετική μελέτη, έχουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες να ολοκληρώσουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία και τη Φιλανδία. Ακολουθούν η Ισπανία, η Αυστρία και η Ιταλία. Οι τάσεις είναι παρόμοιες και για τα άτομα με ελαφρές αναπηρίες.

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης έχει θέσει συγκεκριμένους στόχους με επίκεντρο την εκπαίδευση. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν δεσμευτεί να λάβουν μέτρα που θα διευκολύνουν την πρόσβαση των ατόμων στο εκπαιδευτικό σύστημα. Είναι σαφές ότι τα άτομα με αναπηρία συμπεριλαμβάνονται σε αυτές τις δεσμεύσεις των κρατών - μελών. Παρόλα αυτά, μεγάλο ποσοστό των ατόμων με αναπηρία εγκαταλείπουν το σχολείο, κυρίως κατά τη φοίτησή τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με αποτέλεσμα το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων με αναπηρία να είναι χαμηλό. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα αποτελέσματα του ECHP σχετικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων με αναπηρία.

Εκπαιδευτικό Επίπεδο	%
Πανεπιστήμιο	13,4
Δευτεροβάθμια	36,4
Πρωτοβάθμια	37,8
Χωρίς Εκπαίδευση	12,4

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισημαίνει ότι πολλά κράτη έχουν αναγνωρίσει την ανάγκη της ένταξης των παιδιών με αναπηρία στη γενική εκπαίδευση. Επιπροσθέτως, η ένταξη των παιδιών με αναπηρία στη γενική εκπαίδευση θα βοηθούσε τα υπόλοιπα παιδιά να 'γνωρίσουν' την αναπηρία. Παρόλα αυτά, η επιλογή του τύπου εκπαίδευσης που θα ακολουθήσει ένα παιδί με αναπηρία είναι περισσότερο απόφαση του κράτους παρά της οικογένειάς του. Το ποσοστό των παιδιών με αναπηρία που φοιτούν στα σχολεία του γενικού πληθυσμού είναι 59%, ενώ θα μπορούσε να είναι πολύ υψηλότερο εάν υπήρχε η κατάλληλη υποστήριξη.

6.2 Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση

Η επίσημη Πολιτεία ξεκίνησε να δραστηριοποιείται για την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία κατά τη δεκαετία του 1970. Από το 1975 και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 οι σύλλογοι γονέων πολλαπλασιάζονται, το Μαράσλειο Διδασκαλείο εκπαιδεύει δάσκαλους για την ειδική αγωγή, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης συμβάλουν στην ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και ο κρατικός φορέας κινητοποιείται περισσότερο αναφορικά με αυτό το ζήτημα. Επιπλέον η δημιουργία της Ε.Ο.Κ. βοήθησε στην ανταλλαγή ιδεών και στην εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων.

Το 1974 καταρτίστηκε το πρώτο σχέδιο αναλυτικού προγράμματος για τα ειδικά σχολεία και το 1975 κατοχυρώθηκε το δικαίωμα της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία. Το 1981 ψηφίστηκε στη Βουλή ο Νόμος¹¹ για την Ειδική Εκπαίδευση και τα επόμενα χρόνια δημιουργήθηκαν νέα σχολεία. Σε γενικές γραμμές το κράτος άρχισε να αποκτά μια σχετικά συντονισμένη στρατηγική για την Ειδική Εκπαίδευση μετά τη μεταπολίτευση. Πριν τη δεκαετία του '70 οι περισσότερες κινήσεις ήταν κυρίως μεμονωμένες και αποσπασματικές. Από το 1970 και μετά η Πολιτεία ξεκινά σταδιακά να δημιουργεί υποδομές και να θεσπίζει θεσμικό πλαίσιο για την Ειδική Εκπαίδευση.

6.3 Ειδική Εκπαίδευση - Κατάρτιση

Το Εκπαιδευτικό Σύστημα της Ελλάδας είναι κυρίως συγκεντρωτικό. Η χώρα είναι χωρισμένη σε νομούς και περιφέρειες, αλλά οι αποφάσεις για ζητήματα εκπαίδευσης λαμβάνονται από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Σημαντικός είναι και ο ρόλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Π.Ι.) για την Ειδική Εκπαίδευση. Το Π.Ι. έχει συμβουλευτικό ρόλο και παρά τις όποιες αδυναμίες του συμμετέχει ενεργά στη χάραξη πολιτικής στον τομέα της ειδικής εκπαίδευσης.

Βασική θέση του ευρωπαϊκού και εθνικού αναπηρικού κινήματος είναι η ένταξη των παιδιών με αναπηρία στα σχολεία γενικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με έρευνα του Π.Ι. που έγινε το 1994, το 63% των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θεωρούν ότι δεν είναι ακόμα δυνατή η ενσωμάτωση των παιδιών με αναπηρία σε αυτά τα σχολεία. Λόγοι για την παραπάνω άποψη είναι μεταξύ άλλων η εσφαλμένη ενημέρωση των εκπαιδευτικών αλλά και της κοινωνίας εν γένει για τα άτομα με αναπηρία, καθώς και η έλλειψη προσβάσιμων κτιριακών υποδομών.

Η ιδανική λύση για τα άτομα με αναπηρία θα ήταν η πλήρης ενσωμάτωσή τους στα σχολεία του γενικού πληθυσμού έτσι ώστε να εκπαιδεύονται μαζί με όλους τους μαθητές και όχι σε «ειδικά» και απομονωμένα σχολικά περιβάλλοντα. Με αυτό το τρόπο η κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία θα ήταν ευκολότερη μιας και η κοινωνία θα είχε αποκτήσει καλύτερη γνώση για την αναπηρία καθώς και για τα άτομα με αναπηρία.

---

¹¹ Ν. 1143

Παρόλο που έχουν γίνει βήματα για τη βελτίωση της Ειδικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά τα τελευταία χρόνια, υπάρχουν ακόμα ιδιαίτερα σημαντικά προβλήματα. Αυτό τεκμηριώνεται και από το γεγονός ότι ο αριθμός των ατόμων με αναπηρία που έχουν λάβει κάποια ειδική εκπαίδευση ή κατάρτιση εξακολουθεί να είναι χαμηλός. Από το σύνολο του 14,9% των ατόμων που απάντησαν ότι υπάρχει κάποιο άτομο με αναπηρία στην οικογένειά τους, το 24,9% δήλωσε ότι το άτομο αυτό έχει λάβει κάποια ειδική εκπαίδευση - κατάρτιση, το 74,6% απάντησε αρνητικά και το 0,5% απάντησε δεν ξέρω/δεν απαντώ.

7. Τα Άτομα με Αναπηρία στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

7.1 Ο ρόλος των ΜΜΕ στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης για τα άτομα με αναπηρία

Έχει αναφερθεί παραπάνω η σημασία των ΜΜΕ στην ενημέρωση της κοινής γνώμης για τα ζητήματα αναπηρίας. Το 2008 οι μισοί περίπου Έλληνες δήλωσαν πως ενημερώνονται για τα άτομα με αναπηρία από τα ΜΜΕ. Επιπροσθέτως, η πλειοψηφία των πολιτών δεν γνωρίζει το έργο της Ε.Σ.Α.μεΑ., αλλά θα ήθελε να το γνωρίσει μέσω των ΜΜΕ. Πολύ σημαντική όμως παράμετρος αυτών των γεγονότων είναι η εξέταση του είδους της ενημέρωσης που προσφέρουν τα ΜΜΕ για τα άτομα με αναπηρία.

Τον Ιούνιο του 2008 το Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων παρουσίασε μια έρευνα σχετικά με το πως βλέπουν τα άτομα με αναπηρία την εικόνα τους, όπως αυτή προβάλλεται από τα ΜΜΕ. Η έρευνα διεξήχθη μέσω 21 συνεντεύξεων με εκπροσώπους και μέλη φορέων ατόμων με αναπηρία. Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της σχετικής έρευνας, τα άτομα με αναπηρία εννοούν ως ΜΜΕ κυρίως την τηλεόραση και κατά βάση τα ιδιωτικά κανάλια. Δεν αναφέρονται ιδιαίτερες διαφορές μεταξύ τους. Τα άτομα με αναπηρία από την πλευρά τους θεωρούν ότι η δημόσια τηλεόραση τα αντιμετωπίζει πιο θετικά, στο πλαίσιο όμως των υποχρεώσεων της ως δημόσιο μέσο.

Τα άτομα με αναπηρία θεωρούν πως εάν εμφανίζονταν περισσότερο στα ΜΜΕ, η κοινωνία θα εξοικειωνόταν με την εικόνα τους, με αποτέλεσμα ο κόσμος να δει τελικά την αναπηρία ως κοινωνικό φαινόμενο που είναι στοιχείο της ίδιας της ζωής. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί ακόμα και αν δεν εμφανίζονται τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, με την προϋπόθεση όμως ότι παρέχεται περισσότερη και καλύτερη πληροφόρηση για αυτά.

Ωστόσο, η εικόνα των ατόμων με αναπηρία, έτσι όπως αυτή αναπαράγεται από τα ΜΜΕ, εκλαμβάνεται από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία ως ζημιογόνα. Η αρνητική εικόνα διαμορφώνεται από μια παρουσίαση ακραία, η οποία αγνοεί την πραγματικότητα και είναι αποσπασματική. Η προβολή ακραίων περιπτώσεων αφενός δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα που βιώνει η πλειονότητα των ατόμων με αναπηρία και αφετέρου η κυριαρχία αυτού του χαρακτηριστικού δημιουργεί μια στρεβλή εικόνα για την αναπηρία. Συγκεκριμένα, είτε η αναπηρία συνδέεται με πλήρη ανικανότητα, είτε με υπερφυσικές ικανότητες, το αποτέλεσμα είναι η

υποτίμηση της προσωπικότητας των ατόμων με αναπηρία και η καλλιέργεια συναισθημάτων θαυμασμού και από το κοινωνικό σύνολο.

Επιπλέον, τα άτομα με αναπηρία καταδικάζουν μια σειρά από στερεοτυπικές εκφράσεις που χρησιμοποιούνται από τους δημοσιογράφους όταν αυτοί αναφέρονται στην αναπηρία. Κάποιες «θετικές εκφράσεις» που χρησιμοποιούνται, εκλαμβάνονται ως υποτιμητικές και κάποια στερεότυπα ως εκνευριστικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πρώτης κατηγορίας είναι οι φράσεις «πρωταθλητές ζωής», «δύναμη ψυχής» και της δεύτερης κατηγορίας οι «φως στα σκοτάδια», «με τα μάτια της ψυχής». Επιπρόσθετα, ο λόγος των δημοσιογράφων χαρακτηρίζεται από πλήθος εκφράσεων που μαρτυρούν άγνοια και προάγουν το στιγματισμό και ξεπερασμένες αντιλήψεις.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της σχετικής έρευνας, υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην εικόνα που προβάλλουν τα ΜΜΕ και την εικόνα που έχει η κοινωνία για την αναπηρία. Συγκεκριμένα, η εικόνα που έχει η κοινωνία για τα άτομα με κινητική αναπηρία είναι καλύτερη από αυτή που μεταδίδεται από τα ΜΜΕ. Αντιθέτως, η κοινή γνώμη είναι πιο σκληρή και ρατσιστική απέναντι στα άτομα με νοητική αναπηρία από όσο είναι τα ΜΜΕ. Για τα άτομα με κινητική αναπηρία, η εικόνα των ΜΜΕ ανατρέπεται από τη προσωπική επαφή. Για τα άτομα με ψυχική αναπηρία ή νοητική αναπηρία, η διαδιδόμενη εικόνα τους από τα ΜΜΕ έχει πολύ ισχυρή και αρνητική επίδραση στη κοινωνία. Πέραν του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, η εικόνα αυτή έχει αρνητικές επιπτώσεις και για το κοντινό περιβάλλον των ίδιων των ατόμων. Αποτέλεσμα των αρνητικών αυτών επιπτώσεων είναι ο εγκλεισμός των ατόμων με ψυχική αναπηρία στο εσωτερικό της οικογένειάς τους. Αναφορικά με τα άτομα με νοητική αναπηρία, όπου η προσωπική επαφή είναι ακόμα δυσκολότερη, η κοινωνία δεν είναι τόσο ευαισθητοποιημένη και περιμένει από τα Μέσα να το πράξουν. Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι υπάρχουν διαφορές στην προσέγγιση των ΜΜΕ ανάμεσα στα άτομα με αναπηρία, ανάλογα με το είδος της αναπηρίας τους.

7.2 Άποψη των ατόμων με αναπηρία για τη προβολή τους από τα ΜΜΕ

Το θέμα της προσβασιμότητας απασχολεί ιδιαίτερα τα κωφά ή βαρήκοα άτομα. Αναφέρθηκε η έλλειψη προσβασιμότητας αλλά και ο αποκλεισμός τους από το τηλεοπτικό πρόγραμμα. Το ζήτημα της προσβασιμότητας άπτεται πρακτικών, κοινωνικοπολιτικών και πολιτισμικών παραμέτρων. Για παράδειγμα, στην περίπτωση ενός έκτακτου δελτίου ειδήσεων όπου τίθεται ζήτημα ενημέρωσης όλου του πληθυσμού, τα κωφά ή βαρήκοα άτομα αποκλείονται. Επιπροσθέτως, επισημάνθηκε η δυσκολία συμμετοχής στα κοινά και τη διαμόρφωση άποψης για τα κοινωνικοπολιτικά δρώμενα. Ο αποκλεισμός στα πολιτιστικά δρώμενα, αποκλείει τα άτομα με αναπηρία από ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής κουλτούρας το οποίο αποτελεί στοιχείο κοινωνικοποίησης και μέρος της καθημερινής επικοινωνίας. Γίνεται αντιληπτό, ότι ακόμα και αν υπάρχουν ειδικές εκπομπές που επιλύουν έως

ένα βαθμό το πρόβλημα της ενημέρωσης των κωφών, τα άτομα αυτά αποκλείονται από μέρος της καθημερινής επικοινωνίας που συνδέεται με την κουλτούρα όπως αυτή διαμορφώνεται και παρουσιάζεται μέσω των ΜΜΕ.

Τα άτομα με νοητική ή ψυχική αναπηρία που συμμετείχαν στη σχετική έρευνα, εξέφρασαν έντονο προβληματισμό για τον τρόπο με τον οποίο τα ΜΜΕ προβάλλουν αυτές τις κατηγορίες αναπηρίας. Επεσήμαναν ότι τα ΜΜΕ προβάλλουν ως αυτονόητη τη σύνδεση ψυχικής αναπηρίας και επικινδυνότητας. Τα ΜΜΕ κρίνουν ιδιαίτερα σκληρά περιπτώσεις οικογενειών που έχουν ως μέλη τους άτομα με νοητική αναπηρία. Εμφανίζουν τα άτομα αυτά, αβοήθητα, ενώ δεν λείπουν και στιγμές παρουσίασής τους με τρόπο επιθετικό.

Τα άτομα με αναπηρία πιστεύουν ότι τα ΜΜΕ δεν ασχολούνται με θέματα που αφορούν την αναπηρία κυρίως επειδή αυτά δεν είναι κερδοφόρα για τα μέσα και ταυτόχρονα η κοινωνία η ίδια δεν είναι διατεθειμένη να αποδεχτεί την αναπηρία. Συγκρίνοντας όμως την τηλεόραση με την έντυπη ενημέρωση, πιστεύουν ότι οι εφημερίδες ασχολούνται περισσότερο με τα ζητήματα αναπηρίας.

Συμπεραίνεται ότι η εικόνα των ατόμων με αναπηρία από τα ΜΜΕ είναι ιδιαίτερα συναισθηματική με αποτέλεσμα να μη προωθεί την αλλαγή των αντιλήψεων. Η αλλαγή των αντιλήψεων της κοινωνίας μέσω των ΜΜΕ μπορεί να επέλθει μόνο εάν αυτά προσεγγίσουν την αναπηρία βάσει του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας και της δικαιωματικής προσέγγισης.

Επισημάνθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης ότι όσο περισσότερο ενημερωμένα είναι η κοινωνία για την αναπηρία τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία με συναισθήματα όπως ο 'οίκτος' και η 'συμπόνια'. Επιπλέον αναφέρθηκε ήδη ότι η αμηχανία που χαρακτηρίζει την πλειονότητα της κοινωνίας όταν αυτή έρχεται σε επαφή με άτομα με αναπηρία είναι απόρροια της άγνοιας του θέματος.

Για να αλλάξει η εικόνα που παρουσιάζουν τα ΜΜΕ για τα άτομα με αναπηρία, είναι απαραίτητο να αλλάξει ο τρόπος που βλέπουμε και αντιμετωπίζουμε την αναπηρία. Η εικόνα που διαδίδεται για τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να είναι πιο ρεαλιστική, κοντά στη πραγματικότητα, μακριά από ακρότητες, διακρίσεις ή εξωραϊσμούς. Τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με σεβασμό και να προβληθεί το γνωστικό αντικείμενο της αναπηρίας. Κυρίως, τα ΜΜΕ θα πρέπει να απομυθοποιήσουν την αναπηρία και να την προβάλουν όπως πραγματικά είναι, μια ακόμα έκφανση της ίδιας της ζωής.

Τα άτομα πρέπει να αντιμετωπίζονται όπως κάθε άνθρωπος που έχει πολλά χαρακτηριστικά και να μην περιορίζονται στην αναπηρία τους. Ακόμα και οι θετικές υπερβολές για τα άτομα με αναπηρία, εντείνουν τη

διαφοροποίησή τους και τα αποκόπτουν από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Τέλος θα πρέπει να σταματήσει η συναισθηματικά και αρνητικά φορτισμένη παρουσίαση των ατόμων με αναπηρία από τα ΜΜΕ και να προσαρμοστεί η γενικότερη θεματολογία τους στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία.

8. Συμπεράσματα

8.1 Ανάλυση συμπερασμάτων

Η πλειοψηφία της κοινωνίας θεωρεί ότι υπάρχει πρόοδος στα ζητήματα αναπηρίας στη χώρα μας κατά την τελευταία δεκαετία. Ακόμα περισσότεροι όμως πιστεύουν ότι οι συνθήκες διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα είναι πιο άσχημες από ότι στα υπόλοιπα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πράγματι το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφία που έχει χρησιμοποιηθεί στη συγκεκριμένη μελέτη.

Το γεγονός ότι οι έρευνες κοινής γνώμης αποτελούν ένα σχετικά σύγχρονο εργαλείο ερευνών στη χώρα μας, σημαίνει ότι οι έρευνες για τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα δεν παρέχουν τη δυνατότητα σύγκρισης σε βάθος χρόνου αναφορικά με ιδεολογικές τάσεις. Ωστόσο τα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών μπορούν να χρησιμοποιηθούν ώστε να αποκτήσουμε μια εικόνα για τις όποιες αλλαγές συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας.

Ο βαθμός συναναστροφής με τα άτομα με αναπηρία καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την αδιαφορία ή το ενδιαφέρον της κοινωνίας για αυτά τα άτομα. Η συναναστροφή με τα άτομα με αναπηρία παρουσιάζει σαφώς αυξητική τάση τα τελευταία χρόνια και ως εκ τούτου η κοινωνία γίνεται ολοένα και πιο δεκτική απέναντι σε αυτήν την πληθυσμιακή ομάδα. Η σχέση αυτή αποτελεί μια από τις βασικές πηγές ενημέρωσης του ευρέως κοινού για τα άτομα με αναπηρία. Βασική πηγή ενημέρωσης για τα άτομα με αναπηρία κατά τη περασμένη δεκαετία ήταν τα ΜΜΕ. Αύξηση παρουσιάζει επίσης το ποσοστό των ατόμων που εκτιμά ότι τα άτομα με αναπηρία στη χώρα μας είναι 'πολλά', γεγονός που συνδέεται άμεσα με το βαθμό συναναστροφής της κοινωνίας με αυτήν την πληθυσμιακή ομάδα.

Μια σημαντική και ταυτόχρονα έντονη αλλαγή για τα άτομα με αναπηρία τα τελευταία δέκα χρόνια είναι ότι παλιότερα, η αναπηρία συνδεόταν με το πρόβλημα - ιατρικό μοντέλο της αναπηρία, ενώ σήμερα συνδέεται με συναισθηματικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Δηλαδή, η κοινωνία σταδιακά παύει να αντιλαμβάνεται την αναπηρία ως ένα ατομικό ζήτημα (ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας) και αρχίζει να την αντιλαμβάνεται ως ένα κοινωνικό ζήτημα (κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας - δικαιωματική προσέγγιση) που πρέπει να αντιμετωπιστεί μέσω συγκεκριμένων δράσεων από πλευράς κοινωνίας και Πολιτείας.

Τα συναισθήματα της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία επίσης άλλαξαν την τελευταία δεκαετία. Ολοένα και μεγαλύτερη μερίδα του

πληθυσμού νιώθει θαυμασμό (θετική υπερβολή), ενώ ταυτόχρονα περιορίζεται ο αριθμός των ατόμων που δηλώνουν πως νιώθουν 'οίκτο'. Η αύξηση της συναναστροφής με τα άτομα με αναπηρία και οι Παραολυμπιακοί Αγώνες του 2004 έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της παραπάνω άποψης. Επιπλέον, η πιο συστηματοποιημένη διεκδίκηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία από τα ίδια και η εντονότερη παρουσία τους στην κοινωνική ζωή αποτελούν παράγοντες προώθησης των δυνατοτήτων τους στην υπόλοιπη κοινωνία. Εξάλλου, δεν είναι τυχαία η αύξηση του ποσοστού εκείνων που δήλωσαν ότι συμπεριφέρονται προς τα άτομα με αναπηρία με 'διάθεση προσέγγισης'. Σύμφωνα με τη πλέον πρόσφατη ποσοτική έρευνα για την αναπηρία, η μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού συμπεριφέρεται με 'αμηχανία' απέναντι στα άτομα με αναπηρία. Η αμηχανία που νιώθει η κοινωνία θα μπορούσε να περιοριστεί αν υπήρχε η κατάλληλη ενημέρωση.

Οι προσφερόμενες στα άτομα με αναπηρία υπηρεσίες και αγαθά από δημόσιους, ιδιωτικούς και κοινωνικούς και φορείς της χώρας, βαθμολογούνται από την κοινωνία πολύ χαμηλά, παρόλο που στις περισσότερες περιπτώσεις καταγράφεται μια σχετική άνοδος. Χαμηλότερα μεταξύ όλων των υπό εξέταση παραμέτρων βαθμολογούνται οι υπηρεσίες της πόλης, ενώ υψηλότερα οι υπηρεσίες της εκκλησίας.

Σύμφωνα με τη πιο πρόσφατη έρευνα κοινής γνώμης, το σημαντικότερο πρόβλημα αυτής της πληθυσμιακή ομάδας είναι η αδυναμία εύρεσης εργασίας. Ο κοινωνικός στιγματισμός χαρακτηρίζεται ως σημαντικό πρόβλημα, αλλά συγκαταλέγεται μεταξύ αυτών με τα χαμηλότερα ποσοστά. Τα κύρια εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία όσον αφορά στην εύρεση εργασίας είναι οι σχετικά ελλιπείς γνώσεις τους. Οι γνώσεις αυτές αφορούν τόσο την κατάρτιση όσο και την γενικότερη ενημέρωση που παρέχεται στα άτομα με αναπηρία. Οι συνθήκες της ειδικής εκπαίδευσης βελτιώνονται τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά εξακολουθούν να είναι ανεπαρκείς. Επιπλέον, οι πηγές ενημέρωσης για τα άτομα με αναπηρία, όπως είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, το διαδίκτυο κλπ δεν είναι προσβάσιμες στα άτομα με αναπηρία. Παρόλα αυτά από πλευράς των ίδιων των ατόμων με αναπηρία, είναι μικρό το ποσοστό όσων προσπάθησαν να βρουν δουλειά και δεν τα κατάφεραν ποτέ στη ζωή τους. Επιπλέον, η διακοπή των προνοιακών επιδομάτων δρα ανασταλτικά στην εύρεση εργασίας. Η κοινωνία πάντως, σταδιακά γίνεται όλο και πιο 'έτοιμη' να εντάξει τα άτομα με αναπηρία στην απασχόληση, καθώς οι περισσότεροι Έλληνες πιστεύουν ότι μπορούν τα άτομα με αναπηρία να είναι αποδοτικά στη δουλειά τους και ότι δεν θα είχαν κανένα πρόβλημα να συνεργαστούν μαζί τους. Η βελτίωση της εικόνας που έχει η κοινωνία για την εργασιακή απόδοση των ατόμων με αναπηρία έχει πολλαπλά οφέλη. Η ένταξή τους στην αγορά εργασίας, είτε ως μισθωτοί είτε ως επιχειρηματίες, είναι κυρίως ζήτημα διασφάλισης των κατάλληλων προϋποθέσεων από πλευράς Πολιτείας.

Πέραν της απασχόλησης, τα άτομα με αναπηρία είναι περισσότερο αποκλεισμένα από ότι άλλες κοινωνικές ομάδες από τις ψυχαγωγικές και πολιτιστικές δραστηριότητες. Η πρόσβαση στα θέατρα, στις αθλητικές δραστηριότητες κλπ είναι ακατόρθωτη. Τα εμπόδια είναι περισσότερο αποτέλεσμα ενός σχεδιασμού που δεν λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες ενός χρήστη με αναπηρία και λιγότερο την ατομική και κοινωνική συμπεριφορά. Αρκετοί τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας αποκλείουν τα άτομα με αναπηρία λόγω αρχιτεκτονικών και άλλων εμποδίων, μεταξύ των οποίων είναι και η απουσία εναλλακτικών μορφών ενημέρωσης/επικοινωνίας (π.χ. γραφή Braille, νοηματική γλώσσα).

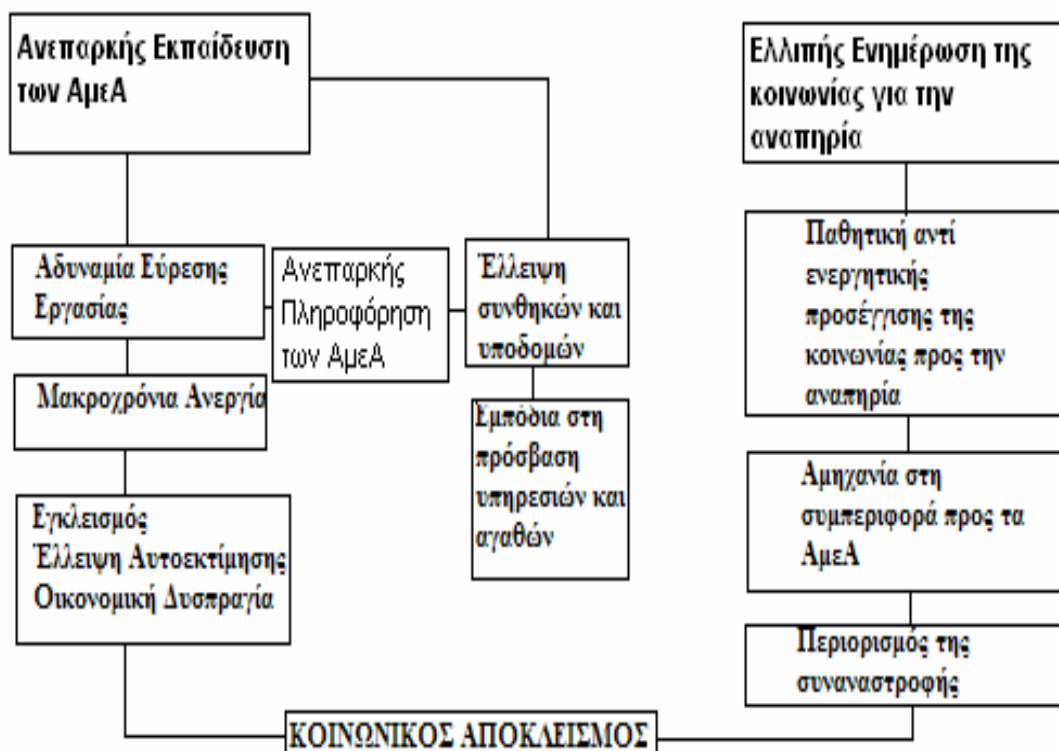
Η πλειοψηφία δηλώνει πως οι κυβερνήσεις θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην προώθηση ριζικών αλλαγών. Ταυτόχρονα όμως, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, κανένα από τα κόμματα δεν μπορεί να διαχειριστεί καλύτερα τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία. Αξιζει να σημειωθεί ότι το αποτέλεσμα αυτό ισχύει για όλες τις έρευνες, για το σύνολο των δειγμάτων, καθώς και για το υποσύνολο των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.

Αυξημένες είναι επίσης οι προσδοκίες των ελλήνων από την Ευρωπαϊκή Ένωση όσον αφορά στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού που υφίσταται τα άτομα με αναπηρία. Εξάλλου, η ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ. εκτιμάται ότι συντέλεσε στην προώθηση πιο 'φιλελεύθερων' απόψεων για την αναπηρία στη χώρα μας.

Μεταξύ άλλων, υπάρχουν δύο σοβαρά προβλήματα που αφορούν στην αναπηρία στην Ελλάδα. Πρώτον δεν υπάρχει σαφής ποσοτική αποτύπωση του αριθμού των αναπήρων στην χώρα και δεύτερον δεν υπάρχει επαρκής και εμπεριστατωμένη ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου για την αναπηρία. Η ποσοτική προσέγγιση των αναπήρων μέσω ερευνών ελλοχεύει τον κίνδυνο της υποεκτίμησης του αριθμού τους λόγω κοινωνικών παραγόντων που αναλύθηκαν παραπάνω. Όσον αφορά την ενημέρωση της κοινωνίας για τα άτομα με αναπηρία, παρόλο που παρατηρείται αυξητική τάση, είναι γενικώς ελλιπής.

Το σημαντικότερο ρόλο στην ενημέρωση της κοινωνίας για τα άτομα με αναπηρία διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και ειδικά η τηλεόραση. Δυστυχώς όμως, η εικόνα των ατόμων με αναπηρία από τα ΜΜΕ είναι ιδιαίτερα συναισθηματική με αποτέλεσμα να μη προωθεί τη σύγχρονη εικόνα της αναπηρίας (κοινωνικό μοντέλο/δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας) και την αλλαγή των αντιλήψεων γύρω από αυτήν. Η άγνοια της κοινωνίας, αλλά και των ατόμων των ΜΜΕ για την αναπηρία, σε συνδυασμό με άλλους λόγους, δεν συμβάλλουν στην αλλαγή των αντιλήψεων της κοινωνίας. Παρόλα αυτά, αξίζει να επισημάνουμε ότι η κοινωνία ενημερώθηκε περισσότερο από ποτέ για τα θέματα της αναπηρίας και τα ΜΜΕ ήταν η κύρια πηγή ενημέρωσής τους. Ως εκ τούτου κατανοούμε τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν τα ΜΜΕ.

Παρά τις θετικές εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας στη σχέση κοινωνίας και αναπηρίας, πρέπει να επισημανθεί ότι οι όποιες παρεμβάσεις για να είναι αποτελεσματικές πρέπει να αντιμετωπίζουν ολιστικά το ζήτημα και όχι αποσπασματικά. Τονίζεται ότι τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία λειτουργούν αθροιστικά και αλληλοσυνδέονται. Αυτό σημαίνει ότι οι οποίες διορθωτικές παρεμβάσεις σε κάποιον τομέα δεν μπορούν να επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Το παρακάτω διάγραμμα περιγράφει τη σχέση διάφορων παραμέτρων που λήφθηκαν υπόψη στη παρούσα μελέτη.

8.2 Συγκέντρωση κύριων αποτελεσμάτων ποσοτικής Έρευνας 2008

- Το 81,7% του πληθυσμού θεωρεί ότι σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι συνθήκες διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία στη χώρα μας είναι χειρότερες. Το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο στα νοικοκυριά που υπάρχει άτομο με αναπηρία (84,6%), καθώς επίσης και στις μικρότερες ηλικίες.
- Το 68,0% του δείγματος θεωρεί ότι υπάρχει πρόοδος στα ζητήματα αναπηρίας στη χώρα μας την τελευταία δεκαετία. Την άποψη αυτή

συμμερίζεται το 69,4% των νοικοκυριών στα οποία δεν υπάρχει άτομο με αναπηρία, ενώ το ποσοστό είναι της τάξης του 60% στα νοικοκυριά που υπάρχει άτομο με αναπηρία.

- Στην ερώτηση 'πώς κυρίως πιστεύετε ότι αντιμετωπίζονται τα άτομα με αναπηρία από την ελληνική κοινωνία', το 30% απαντά με 'συμπόνια', το 21,9% με 'προκατάληψη', το 17,3% με 'οίκτο', το 10,4% με 'απόρριψη', το 9,5% με 'φιλανθρωπία' και το 6,9% απαντά 'ισότιμα'. Στις περιπτώσεις όπου υπάρχει άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό, το ποσοστά εκείνων που απάντησε ότι τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζονται με 'προκατάληψη' είναι υψηλότερο (23,7%), όπως κατά πολύ υψηλότερο είναι και το ποσοστό εκείνων που πιστεύουν ότι τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζονται με 'απόρριψη' (15,8%).

- Οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν σε ποσοστό 31,5% ότι τα άτομα με αναπηρία που αντιμετωπίζουν τα σοβαρότερα προβλήματα στην Ελλάδα είναι τα άτομα με κινητική αναπηρία. Στην ίδια ερώτηση, ακολουθούν οι πολλαπλές αναπηρίες με 20,1%, η ψυχική αναπηρία με 17,4%, η νοητική αναπηρία με 15,6%, οι χρόνιες παθήσεις με 5,9% και η αισθητηριακή αναπηρία με 4,8%. Μεταξύ των νοικοκυριών στα οποία υπάρχει άτομο με αναπηρία, το ποσοστό εκείνων που θεωρούν ότι τα σοβαρότερα προβλήματα στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν τα άτομα με ψυχική αναπηρία είναι μικρότερο (14%), ενώ ελαφρώς υψηλότερο είναι το ποσοστό εκείνων που απάντησε τα άτομα με χρόνιες παθήσεις (7,3%).

- 'Πάρα πολλά' και 'Πολλά' είναι τα άτομα με αναπηρία στη χώρα μας για το 57,4% των συμμετεχόντων στην έρευνα. 'Ούτε λίγα ούτε πολλά' απάντησε το 24,9%, 'λίγα' και 'πολύ λίγα' το 9% και 'Δεν ξέρω /Δεν απαντώ' το 8,7%. Οι γυναίκες πιστεύουν ότι τα άτομα με αναπηρία είναι 'Πάρα πολλά' και 'Πολλά' στη χώρα μας, περισσότερο από ότι οι άντρες (61,5% έναντι 53,1%). Στα νοικοκυριά που έχουν κάποιο άτομο με αναπηρία, το ποσοστό εκείνων που θεωρούν ότι τα άτομα με αναπηρία στη χώρα μας είναι 'Πάρα πολλά' και 'Πολλά' εκτινάσσεται στο 70,4%.

- Η λέξη 'Συμπόνια' έρχεται στο μυαλό του 32,9% των συμμετεχόντων στην έρευνα όταν ακούν τις λέξεις 'άτομο με αναπηρία'. Ακολουθούν οι λέξεις 'Λύπη' με 17,5%, 'Ασθένεια' με 10,8%, 'Φιλανθρωπία' με 9,8%, 'Μειονέκτημα' με 8,7%, 'Οίκτος' με 6,5%, 'Εγκλεισμός' με 4,8% και 'φτώχεια' με 3,3%. Οι λέξεις 'Ασθένεια' και 'Φτώχεια' παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των ατόμων που ανήκουν σε νοικοκυριά που έχουν κάποιο άτομο με αναπηρία, 13,4% και 5,9% αντίστοιχα, έναντι 10,4% και 2,9%.

- Το 33,7% των συμμετεχόντων στην έρευνα πιστεύει ότι η συμπεριφορά των ατόμων απέναντι σε ένα άτομο με αναπηρία χαρακτηρίζεται από 'αμηχανία'. Ακολουθούν η 'συμπάθεια' με 19,7%, η 'αδιαφορία' με 15,6%, ο 'οίκτος' με 12,3%, η 'διάθεση προσέγγισης' με 7,1%, ο 'θαυμασμός' με 6,2% και η 'περιπαικτική διάθεση' με 2,4%. Όταν υπάρχει άτομο με αναπηρία στο

νοικοκυριό, το ποσοστό εκείνων που απάντησαν 'αμηχανία είναι της τάξης του 29,7%, ενώ όταν δεν υπάρχει το αντίστοιχο ποσοστό είναι 34,4%. 'Αδιαφορία' απάντησε το 14,9% των ατόμων που ανήκουν σε νοικοκυριό δίχως άτομο με αναπηρία, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό όταν υπάρχει άτομο με αναπηρία είναι 19,2%. Στις υπόλοιπες απαντήσεις δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στα ποσοστά.

- Η αδυναμία εύρεσης εργασίας είναι για το 50,4% του δείγματος το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει στη χώρα μας ένα άτομο με αναπηρία. Ανεπάρκεια κρατικών και δημόσιων υποδομών υγείας, ενημέρωσης κ.λ.π. απάντησε το 35,4%, ενώ ανεπαρκή επιδόματα/ανεπαρκή ασφάλεια απάντησε το 32,4%. Ως σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει στη χώρα μας ένα άτομο με αναπηρία χαρακτηρίζονται οι ανεπαρκείς κοινωνικές υπηρεσίες και η πρόσβαση σε αυτές από το 30,3%, η ανεπαρκής εκπαίδευση από το 24,5%, η αδυναμία πρόσβασης σε κοινωνικό περιβάλλον από το 21,8%. Ακολουθούν ο κοινωνικός στιγματισμός/αποστρόφη των υπολοίπων σε ποσοστό 21,4%, η κατάσταση της δημόσιας υγείας/ νοσοκομείων από το 14,2% και οι συνθήκες διαμονής σε ιδρύματα/ άσυλα από το 12,4% του δείγματος

- Η ανεπάρκεια κρατικών και δημόσιων υποδομών υγείας, ενημέρωσης κ.λ.π., καθώς και τα ανεπαρκή επιδόματα/ανεπαρκής ασφάλιση ως ποσοστά απαντήσεων είναι αυξημένα ανάμεσα σε άτομα που ανήκουν σε νοικοκυριά με άτομο με αναπηρία, έναντι των υπολοίπων - 38,6% έναντι 34,9% και 40,7% έναντι 31%. Κύριο πρόβλημα εξακολουθεί να είναι για όσους έχουν κάποιο άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό τους, αλλά και για όσους δεν έχουν, η ανεργία/αδυναμία εύρεσης εργασίας.

- Η συντριπτική πλειοψηφία του 91,2% θεωρεί 'πολύ' και 'αρκετά δύσκολη' την πρόσβαση ενός ατόμου με αναπηρία στην απασχόληση. Το 73,5% εκτιμά το ίδιο για την εκπαίδευση/κατάρτιση. Το 71% του δείγματος θεωρεί 'πολύ' και 'αρκετά δύσκολη' την πρόσβαση ενός ατόμου με αναπηρία στις υπηρεσίες υγείας/πρόνοιας και το 57,3% στο πολιτισμό/αθλητισμό. Αντιθέτως, 'λίγο' και 'καθόλου δύσκολο' είναι για το 53,2% η πρόσβαση ενός ατόμου με αναπηρία στις νέες τεχνολογίες/internet. Το 52% θεωρεί 'λίγο' και 'καθόλου δύσκολη' την πρόσβαση ενός ατόμου με αναπηρία στην ενημέρωση/ πληροφόρηση. Το 87,1% θεωρεί 'πολύ' και 'αρκετά δύσκολη' την πρόσβαση ενός ατόμου με αναπηρία στα μέσα μαζικής μεταφοράς και το 91,6% θεωρεί το ίδιο για την κίνηση στην πόλη. 'Πολύ' και 'αρκετά δύσκολη' θεωρείται ότι είναι η πρόσβαση ενός ατόμου με αναπηρία στα κέντρα λήψης αποφάσεων από το 75,5% των συμμετεχόντων στην έρευνα.

- Το 74,3% των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα έχει συναναστραφεί με άτομα με αναπηρία. Οι νέοι ηλικίας 18-24 ετών έχουν συναναστραφεί με άτομα με αναπηρία σε ποσοστό 79,2% όπου είναι και το υψηλότερο ποσοστό που παρουσιάζεται μεταξύ των ηλικιακών ομάδων. Η Πελοπόννησος είναι η μοναδική γεωγραφική περιφέρεια της χώρας όπου το ποσοστό εκείνων που

δεν έχουν συναναστραφεί με άτομα με αναπηρία είναι μικρότερο του 73% (64,2%).

- Το 70,2% όσων έχουν συναναστραφεί άτομα με αναπηρία δήλωσαν πως κατόπιν αυτής της συναναστροφής άλλαξε η άποψή τους για τις δυνατότητες/ ικανότητές τους. Οι γυναίκες δήλωσαν αυτό σε ποσοστό 72,1%, ενώ οι άντρες σε ποσοστό 68,1%.

- Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα να δηλώσουν εάν συμφωνούν ή διαφωνούν με τη φράση: «Κάποιος/α που έχει σοβαρό πρόβλημα με κάποια από τις αισθήσεις του, είναι δηλαδή τυφλός, ή κωφός δεν μπορεί να είναι αποδοτικός στο επάγγελμα του όσο και οι άλλοι». Το 61,6% απάντησαν ότι διαφωνούν και μάλλον διαφωνούν. Το αντίστοιχο ποσοστό είναι υψηλότερο ανάμεσα στις γυναίκες (67,8% έναντι 55,2%) και χαμηλότερο στις ηλικίες άνω των 65 ετών (46,2% έναντι των νεότερων ηλικιακών ομάδων).

- Το 98,1% του συνόλου του δείγματος 'συμφωνεί' και 'μάλλον συμφωνεί' με την άποψη ότι οι παιδικές χαρές θα έπρεπε να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις των παιδιών με αναπηρία και των οικογενειών τους

- 'Μάλλον διαφωνώ' και 'διαφωνώ' με τη φράση «Οι άνθρωποι με κινητική αναπηρία πρέπει να κυκλοφορούν όσο γίνεται λιγότερο στη πόλη» δήλωσε το 88% του δείγματος. Το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες είναι 90,3%, ενώ για τους άντρες 85,7%. Στο Νομό Θεσσαλονίκης παρατηρείται το υψηλότερο ποσοστό εκείνων που έδωσαν την παραπάνω απάντηση (93%).

- 'Μάλλον διαφωνώ' και 'διαφωνώ με τη φράση' «Δεν θα ήθελα να υπάρχει στην περιοχή μου, ή στη γειτονιά μου κάποιο Κέντρο ή ίδρυμα παιδιών με νοητική υστέρηση» δήλωσε το 95% των συμμετεχόντων στην έρευνα. Το αντίστοιχο ποσοστό είναι 96,3% για τις γυναίκες και 93,6% για τους άντρες. Καθώς και 99,2% για τις ηλικίες μεταξύ 18-24 ετών, έναντι 8,9% για όσους είναι άνω των 65 ετών.

- 'Μάλλον διαφωνώ' και 'διαφωνώ' με τη φράση «Δεν θα μπορούσα ποτέ να παντρευτώ ένα άτομο που έχει σοβαρά προβλήματα με τις αισθήσεις του, είναι δηλαδή τυφλός/η, ή κωφός/η, ή με κινητική αναπηρία» δήλωσε το 49,7% των συμμετεχόντων στην έρευνα. 'Συμφωνώ' και 'μάλλον συμφωνώ' είπε το 2,9%, ενώ ποσοστό της τάξης 21,4% απάντησε 'Δεν ξέρω /Δεν απαντώ'. Οι μικρότερες ηλικιακές ομάδες παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά διαφωνίας με την παραπάνω φράση από όσο οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες. Επιπλέον, οι γυναίκες απάντησαν αρνητικά στην παραπάνω φράση σε ποσοστό 51,4%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες είναι 47,7%. Στις περιπτώσεις όπου υπάρχει άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό, η διαφωνία εκφράζεται από το 61,6% του σχετικού δείγματος, ενώ στην αντίθετη περίπτωση είναι 47,5%.

- Οι συμμετέχοντες στην έρευνα αξιολόγησαν σε μια κλίμακα από το 1 έως το 10 τις υπηρεσίες και τα αγαθά που προσφέρονται στη χώρα μας στα άτομα με αναπηρία από δημόσιους, ιδιωτικούς και κοινωνικούς φορείς. Τη υψηλότερη βαθμολογία συγκεντρώνει η εκκλησία με 5,57 και ακολουθούν με 5,52 τα σχολεία/πανεπιστήμια, με 5,24 τα αεροδρόμια/λιμάνια/ΟΣΕ, με 5,04 τα νοσοκομεία. Κάτω από 5 παίρνουν: οι υπηρεσίες του Δήμου με 4,94, ο πολιτισμός με 4,91, η δημόσια διοίκηση/κρατικές υπηρεσίες με 4,31, τα μέσα μαζικής μεταφοράς με 3,86, τα ταξί με 3,78 και τέλος οι υπηρεσίες της Πόλης με 3,76. Ο μέσος όρος αξιολόγησης δεν διαφέρει ιδιαίτερα μεταξύ των ατόμων που έχουν άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό τους με εκείνους που δεν έχουν. Μοναδική εξαίρεση είναι η βαθμολογία των ταξί που για τους πρώτους είναι 4,13, ενώ για τους δεύτερους 3,72.

- Το 75,5% του συνόλου του δείγματος πιστεύει ότι οι κυβερνήσεις τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα ασχολούνται με τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία 'λίγο' και 'καθόλου'. Την ίδια άποψη σε ποσοστά περί του 80% έχουν οι νεώτεροι πολίτες, ενώ για τους μεγαλύτερους τα αντίστοιχα ποσοστά είναι γύρω στο 70%. 'Λίγο' και 'Καθόλου' στη σχετική ερώτηση απάντησε το 79% όσων έχουν άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό τους και το 74,8% όσων δεν έχουν. Γεωγραφικά το υψηλότερο ποσοστό όσων απάντησαν 'λίγο' και 'καθόλου' είναι στην Αττική (80,9%) και το χαμηλότερο στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (62,2%).

- Το 43,9% του συνόλου του δείγματος πιστεύει ότι οι κοινωνικές δαπάνες στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια παρέμειναν στάσιμες, το 23,7% ότι μειώθηκαν, και το 21,5% ότι αυξήθηκαν. Συγκριτικά με τις υπόλοιπες δημογραφικές κατηγορίες, αυξημένα ποσοστά υπέρ της άποψης ότι οι κοινωνικές δαπάνες παρέμειναν στάσιμες έχουν οι γυναίκες, οι ηλικιακές ομάδες 18-44 ετών, οι κάτοικοι της Κρήτης και οι κάτοικοι του Βορείου Αιγαίου. Το 26,9% των ανδρών εκτιμά ότι οι κοινωνικές δαπάνες αυξήθηκαν, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες είναι 20,7%. Στα νοικοκυριά όπου υπάρχει άτομο με αναπηρία, το 45,5% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι οι κοινωνικές δαπάνες παρέμειναν στάσιμες και το 27,2% ότι αυξήθηκαν. Τα αντίστοιχα ποσοστά στα νοικοκυριά όπου δεν υπάρχει άτομο με αναπηρία είναι 43,6% και 23,1%.

- Το 61,7% του συνόλου του δείγματος απάντησε 'όχι' και 'μάλλον όχι' στην ερώτηση «πιστεύετε ότι το κράτος λειτουργεί αποτελεσματικά για την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία;» Όταν υπάρχει άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό, το ποσοστό άρνησης είναι 63%, ενώ όταν δεν υπάρχει άτομο με αναπηρία το ποσοστό είναι 61,5%. Οι νεαρότερες ηλικίες έχουν πιο αυξημένα ποσοστά αρνητικών απαντήσεων στη σχετική ερώτηση από όσο οι πιο ηλικιωμένοι. Γεωγραφικά, το υψηλότερο ποσοστό αρνητικών απαντήσεων παρουσιάζεται στο Ιόνιο (70,2%) και το χαμηλότερο στη Δυτική Ελλάδα (55,7%).

- Καθολικά υπέρ της άποψης ότι το κράτος πρέπει να αυξήσει τις δαπάνες για την ενίσχυση των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους τάσσεται το σύνολο του δείγματος (98,8%).
- Αντιστοίχως, το 95,2% των συμμετεχόντων στην έρευνα πιστεύει ότι το κράτος πρέπει να θεοπίσει νομοθεσία που να καταπολεμά τις διακρίσεις που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία σε όλους τους τομείς της ζωής τους.
- Το 97,9% του συνολικού δείγματος πιστεύει ότι τα άτομα με αναπηρία πρέπει να συμμετέχουν στα κέντρα λήψης αποφάσεων.
- Το 66% των συμμετεχόντων στην έρευνα εκτιμά ότι οι Παραολυμπιακοί αγώνες που συμπεριλαμβάνονταν στην Ολυμπιάδα του 2004 άλλαξαν τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται το ζήτημα της αναπηρίας. 'Όχι' και 'μάλλον όχι' απάντησε στη σχετική ερώτηση το 30,3% του δείγματος. Οι θετικές απαντήσεις για τις γυναίκες είναι 68,6%, ενώ για τους άνδρες 63,2%. Οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι μικρότερες ότι οι Παραολυμπιακοί αγώνες του 2004 άλλαξαν τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται το ζήτημα της αναπηρίας. Στα νοικοκυριά όπου υπάρχει άτομο με αναπηρία οι θετικές απαντήσεις στην σχετική ερώτηση είναι 62,5% και στα νοικοκυριά που δεν υπάρχει άτομο με αναπηρία είναι 66,7%. Γεωγραφικά, τα υψηλότερα ποσοστά θετικών απαντήσεων παρουσιάζονται στο Βόρειο Αιγαίο (74,3%) και τα χαμηλότερα στην Κρήτη (60,1%).
- Οι κύριες πηγές ενημέρωσης για ζητήματα αναπηρίας είναι τα ΜΜΕ με 49,2% και η προσωπική εμπειρία με 4,5%. Ακολουθούν οι συγγενείς/φίλοι με 20,8%, τα ενημερωτικά φυλλάδια με 13,6%, τα σωματεία ατόμων με αναπηρία με 4,4%, τα νοσοκομεία/γιατροί με 4,4%, η επίσημη Πολιτεία με 2,7% και η εκκλησία με 2,7% επίσης. Στις περιπτώσεις όπου υπάρχει άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό, το 73% αποκτά ενημέρωση για τα ζητήματα αναπηρίας μέσω της προσωπικής του εμπειρίας και ακολουθούν τα ΜΜΕ με 53,4%.
- Οι Κυβερνήσεις (50,6%), η Ευρωπαϊκή Ένωση (30%) και η Τοπική Αυτοδιοίκηση (29,3%) είναι οι κύριοι θεσμικοί φορείς που σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού και στην εμπέδωση της ισότητας για όλους. Οι θεσμικοί φορείς που ακολουθούν είναι η οικογένεια με 26,6%, τα πανεπιστήμια/σχολεία με 25%, η εκκλησία με 16,4%, οι Νομαρχίες με 10,2%. Με μικρότερη συχνότητα απαντήσεων ακολουθούν τα ΜΜΕ, τα πολιτικά κόμματα, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι περιφερειακές διοικήσεις, οι ανεξάρτητες αρχές και οι συνδικαλιστικοί φορείς. Η ύπαρξη ή μη ατόμου με αναπηρία στο νοικοκυριό δεν διαφοροποιεί ιδιαίτερα τη συχνότητα των απαντήσεων.
- Το 80,9% απάντησε 'όχι' και 'μάλλον όχι' στην ερώτηση «γνωρίζετε το έργο της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία». 'Ναι' και 'μάλλον ναι'

απαντά στη σχετική ερώτηση το 25,1% όσων έχουν άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό τους και το 17,9% όσων δεν έχουν.

- Από το ποσοστό του δείγματος που δεν γνωρίζει το έργο της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία, το 75,9% δηλώνει πως θα ενδιαφερόταν να το γνωρίσει. Το 52,8% εξ αυτών θα ήθελε να γνωρίσει το έργο της Ε.Σ.Α.μεΑ. μέσω προβολής στα ΜΜΕ και το 33,3% με αποστολή ενημερωτικού υλικού. Ακολουθούν η οργάνωση διαλέξεων/σεμιναρίων με 9,5% και η τηλεφωνική ενημέρωση με 2,2%.

- Το 14,9% των συμμετεχόντων στην έρευνα δήλωσαν πως υπάρχει κάποιο άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό τους. Το υψηλότερο ποσοστό εμφανίζεται στην Κεντρική Μακεδονία (19,0%) και το μικρότερο στην Πελοπόννησο (9,5%).

- Το 48,3% όσων είπαν ότι έχουν κάποιο άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό τους δήλωσε πως το άτομο αυτό έχει κινητική αναπηρία. Ακολουθεί η νοητική υστέρηση με 11,2%, η τύφλωση/μεγάλο πρόβλημα όρασης με 7,7%, η ψυχική νόσος με 6,3%, η βαριά νευρολογική αναπηρία με 5,4% και η Κώφωση/πρόβλημα ακοής με 3,9%.

- Η πλειοψηφία των ατόμων με αναπηρία είναι μεταξύ 60 και 79 ετών (30,4%). Το 29% είναι από 40 έως 59 ετών, το 22,5% ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 20-39, το 10,4% στην ηλικιακή ομάδα 1-19 ετών και το 6,5% είναι μεταξύ 80-99 ετών. Το 77,2% έχει επίκτητη αναπηρία και το 22,4% εκ γενετής.

- Το 64,2% έχει ποσοστό αναπηρίας που κυμαίνεται μεταξύ του 67%-99%. Το 10,2% έχει ποσοστό αναπηρίας της τάξης του 100%.

- Τα νοικοκυριά στα οποία υπάρχει άτομο με αναπηρία αποτελούνται κατά 37,6% από 4 άτομα, κατά 19,9% από 3 και κατά 17,4 από 2 άτομα.

- Το 74,6% των ατόμων με αναπηρία στα νοικοκυριά του δείγματος δεν έχει κάποια ειδική εκπαίδευση -κατάρτιση. Οι περιοχές της χώρας όπου υπάρχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά ατόμων με αναπηρία με ειδική κατάρτιση-εκπαίδευση είναι ο Ν. Θεσσαλονίκης (34,8%) και το Β. Αιγαίου (33,8%), ενώ το μικρότερο ποσοστό παρουσιάζεται στη Θεσσαλία (7,6%).

- Το 71,3% των ατόμων με αναπηρία δεν χρησιμοποιεί ηλεκτρονικό υπολογιστή. Συγκριτικά με άλλες περιοχές, τα υψηλότερα ποσοστά ατόμων με αναπηρία που είναι χρήστες ηλεκτρονικού υπολογιστή βρίσκονται στο Ν. Θεσσαλονίκης (41,3%) και Αττικής (35%), τα χαμηλότερα παρουσιάζονται στην Ήπειρο (11,2%) και τη Θεσσαλία (13,3%).

- Η πλειοψηφία του 95,3% των ατόμων με αναπηρία ζουν με την υπόλοιπη οικογένειά τους.

- Το 40% εξ αυτών δεν έχει αναζητήσει ποτέ εργασία, ενώ το 33,8% αναζήτησε και δούλεψε κάποτε, αλλά τώρα δε δουλεύει. Το 32,3% του συνόλου εκείνων που δήλωσαν ότι το άτομο με αναπηρία δεν εργάζεται, εκτιμούν ότι αυτό οφείλεται στην έλλειψη δεξιοτήτων λόγω αναπηρίας. Το 19,1% θεωρεί ότι η μη ένταξη του ατόμου με αναπηρία στην αγορά εργασίας οφείλεται στις προκαταλήψεις των εργοδοτών. Οι βασικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρία καλύπτονται από το γενικό οικογενειακό εισόδημα για το 52,6% των περιπτώσεων και από εισόδημα του ίδιου του ατόμου με αναπηρία για το 45,8% των περιπτώσεων.

- Το 71,7% του συνόλου που δήλωσε πως υπάρχει άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό του, δήλωσε επίσης ότι δεν παρέχεται ψυχολογική/συμβουλευτική υποστήριξη από ειδικούς επιστήμονες ποτέ και προς κανέναν. Συστηματική υποστήριξη προς το άτομο με αναπηρία και την οικογένειά του δήλωσε το 8% των περιπτώσεων, ενώ συστηματική υποστήριξη μόνο προς το άτομο με αναπηρία δήλωσε το 6,4% των περιπτώσεων. Ο φορέας παροχής ψυχολογικής υποστήριξης, όταν αυτός υπάρχει, είναι στο 48,7% των περιπτώσεων Δημόσιος και στο 48,9% των περιπτώσεων ιδιωτικός.

- Το 80,1% των ατόμων με αναπηρία, σύμφωνα πάντα με αυτούς που δήλωσαν πως υπάρχει άτομο με αναπηρία στο νοικοκυριό τους, δεν συμμετέχει σε κάποιο σύλλογο/σωματείο.